

Јачање капацитета образовања одраслих
у техничким и стручним школама у БиХ

Импресум

ИЗДАВАЧ:

DVV International (Институт за међународну сарадњу
Њемачког савеза високих народних школа)

ЗА ИЗДАВАЧА:

Емир Авдагић

РЕДАКЦИЈА ПУБЛИКАЦИЈЕ:

Dorothee Baumann, M.Sc.

Јелена Вучић

Лејла Бешлагић

ЛЕКТОР ЗА БХС ЈЕЗИК:

Срђан Аркош

ПРИЈЕВОД НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК:

Лејла Бешлагић

Јелена Вучић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК:

Медина Малагић

ДТП:

Индира Исановић

ШТАМПА:

Forma Graf, Сарајево

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

DVV International - Канцеларија у Босни и Херцеговини

Куловића 8, 71000 Сарајево, БиХ

тел: +387 33 552-291; телефакс+387 33 552-290

e-mail: info@dvv-international.ba

web: www.dvv-soe.org

ТИРАЖ:

300 примјерака БХС-латиница/енглески

200 примјерака БХС-ћирилица/енглески

Предговор

Публикација која се налази пред Вама један је од резултата пројекта **STARS** (*Јачање капацитета образовања одраслих у техничким и стручним школама у БиХ*). Циљ ове публикације је да поред саме реализације пројектних активности, имплементатора пројекта и циљних група, презентује и постигнуте резултате пројекта, препоруке и даље могућности за унапређење праксе у образовању одраслих у Босни и Херцеговини у контексту цјеложивотног учења као императива времена у којем живимо. Заједнички напори у развоју сектора образовања одраслих у нашој земљи трају већ годинама, чему је неупитно допринијела и реализација овог пројекта који је финансирала Европска унија. Користим прилику да се овим путем још једном захвалим надлежним образовним институцијама, партнерима, тренерима и учесницима на овом пројекту, без чије професионалне сарадње реализација овог пројекта не би била могућа. Надам се да ће ова публикација бити извор занимљивих информација и нових идеја, те да ће Вас потакнути да сви заједно дамо још већи допринос развоју образовања одраслих у нашој земљи.

Емир Авдагић, М.А.

DVV International
Директор Канцеларије за Босну и Херцеговину

Садржај

Предговор	3
О пројекту STARS	5
Имплементатори и партнери на пројекту	8
Обуке за педагоге и мултипликаторе	16
База података мултипликатора	28
Интервјуи са педагозима у току реализације семинара пројекта STARS.....	39
Евалуација пројекта STARS.....	44
Примјери добре праксе	49
Удружење СТАРС	55
Списак школа учесница у пројекту.....	58
Списак незапослених педагога, учесника у пројекту:	60

О пројекту STARS

STARS – Јачање капацитета образовања одраслих у техничким и стручним школама у БиХ

На почетку пројекта увијек постоји циљ који током имплементације треба реализовати. DVV International и његови партнери, Завод за образовање одраслих РС и ЈУ Мјешовита средња школа, Тешањ, поставили су следећи циљ: у оквиру 18 мјесеци имплементације пројекта STARS (јули 2013 – децембар 2014), жељели смо ојачати капацитете образовања одраслих у средњим техничким и стручним школама у Босни и Херцеговини. Узвишен и амбициозан циљ, чије постизање захтијева заједничке напоре свих заинтересованих страна укључених у комплексан систем зван “образовање”. Ко су људски ресурси, који су то капацитети које треба ојачати, оснажити и подстакнути да уведу модерне и иновативне приступе у босанскохерцеговачки систем средњег образовања? Пројектовано је захтијевало комплементарне интервенције на разним нивоима образовног система.

Прво, активности на микронивоу су биле усмјерене према 32 педагога – 21 запослени у средњим техничким и стручним школама и 11 незапослених, из цијеле државе. Педагози који су прошли обуку кроз пет модула о образовању одраслих (Извештај о семинарима за педагоге и мултипликаторе, стр. 16-27) требало би да примијене своје стечене компетенције и вјештине о образовању одраслих и подучавању у свакодневном раду у школи.

Друго, мултипликатори обучени током три додатна модула за обуку тренера за тренере и директори школа требали би имати утицај на мезонивоу, као и на нивоу саме школе.

То би требало постићи реализацијом обука са другим наставницима, о различитим темама о учењу и подучавању одраслих, али и активним радом на унапређењу институционалних перформанси школа.

Отвореност директора школа према новим приступима маркетинга школе и менаџмента, нови облици учења и подучавања, као и измјене и допуне наставних програма за одрасле полазнике и приватни сектор су од кључног значаја да се привуку полазници, нарочито у друштву у којем су демографске промјене и старење становништва већ данас примјетан друштвени феномен.

Стога, DVV International је за директоре школа организовао додатну обуку о менаџменту у образовању, у периоду од септембра до новембра 2014. године.

Треће, доносиоци одлука на макронивоу су такођер циљна група овог пројекта. Њихово учешће у почетној фази пројекта, али и у завршном периоду имплементације, било је од важности у циљу обезбјеђења одрживости пројекта. Током консултативних састанака у кантоналним министарствима за образовање, кантоналним педагошким заводима, Заводу за образовање одраслих РС и Педагошкој институцији Дистрикта Брчко, гдје су и педагози-мултипликатори били присутни, дискутовано је о идејама за даљу дисеминацију вјештина и компетенција педагога у области образовања одраслих те су дотакнуте теме о правним аспектима и постојећим законима о образовању одраслих, као и о онима који су у фази доношења.

Новембар 2014. Мисија испуњена? Како не бисмо прејудиицирали резултате интерне евалуације спроведене у септембру и октобру 2014. (Извјештај интерне евалуације, стр.44-48) вратимо се корак уназад и размотримо предуслове за успјешну реализацију пројекта *STARS*.

Залагање за системски приступ образовању као сложенем друштвено-културном систему, по Niklas Luhmannu¹, односно да се друштвени систем “образовање” темељи на комуникацијским интеракцијама између појединих актера укључених у овај самореференцијални систем, али и унутар система као таквог и његовог окружења, прво питање које треба поставити је: “Да ли су актери укључени у систем средњег образовања у техничким и стручним школама у БиХ сагласни и свјесни заједничких потреба за промјенама тренутне ситуације у вези са изазовима који долазе из окружења?” Мотивација појединаца – педагога, директора школа, ученика, одраслих полазника или савјетника у педагошким заводима или министарствима за образовање – да побољшају перформансе система или да блокирају иновације може бити вишеструка.

Босанскохерцеговачко друштво стари и има све мање редовних ученика, нарочито у руралним подручјима – чињенице које могу иницирати да директори отворе своје школе ванредним одраслим полазницима и да створе додатне могућности за стручну обуку.

1 Luhmann, Niklas (1987): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp Verlag. Berlin.

Велик је број одраслих особа које немају завршено средње образовање те су у потпуности изван тржишта рада. Такве особе морају бити (поново) интегриране у свијет рада путем преквалификације и додатним мјерама квалификације. Политичке институције морају тога бити свјесне. Будући одрасли полазници би могли бити мотивирани за преквалификацију у стручним школама, у циљу повећања своје шансе на тржишту рада. Приватна предузећа траже квалификоване раднике, који не само да су у стању да користе модерне технологије већ и да имају стечене друштвене вјештине.

Педагози теже ка угодној школској атмосфери, гдје учење и подучавање иду руку под руку у циљу спречавања делинквенције, унапређења шансе маргинализованих група у друштву и на тржишту рада и подстицања сарадње између родитеља, одраслих полазника, наставника и ученика.

Педагози могу чак изаћи могућности за додатни посао и стога унаприједити свој професионални рад јер образовање одраслих није и не треба бити ограничено формалним образовним системом.

Истина је да јачање капацитета образовања одраслих у средњим техничким и стручним школама у Босни и Херцеговини није једноставно постићи нити је лако мјерљиво. Зато фокус треба да буде, као што је Ann L. Swartz навела, “нити друштвено-културан нити чисто индивидуалан, већ на додирним тачкама интеракције у којима се појединац и контекст преплићу” (Swartz, 58). То је разлог зашто смо уважили различите нивое са којима смо радили током активности у оквиру пројекта STARS, о којима смо говорили. У периоду након завршетка пројекта, на вама остаје – педагозима, мултипликаторима, директорима школа и савјетницима у државним институцијама – да на најбољи начин искористите стечене вјештине, знања и способности које сте стекли током различитих активности у пројекту STARS на микро, мезо и макро нивоу, како бисте обликовали окружење за учење и подучавање у будућности. На исти начин као што је “сада широко прихваћено да, би студенти изучавали науку морају изграђивати своја искуства и знање о свијету” (Jacobson/Wilensky, 20), ја вас позивам да користећи своја искуства, пријатељства и личне контакте које сте остварили током обука учините позитивне промјене кроз свакодневни утицај који имате радећи са осталим наставницима, члановима наставног вијећа, ученицима, одраслим полазницима и родитељима.

Сарајево, октобар 2014.

Dorothee Baumann

Литература:

- **Jacobson Michael J. / Wilensky, Uri** (2006). *Complex Systems in Education: Scientific and Educational Importance and Implications for the Learning Sciences. The Journal of the Learning Sciences*, 15(1), 11-34.
- **Luhmann, Niklas** (1987): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Suhrkamp Verlag. Berlin.*
- **Swartz, Ann. L.** (2009): *Complexity Science and Adult Education: The role of trauma in nurses' embodied learning. The Pennsylvania State University.*

Имплементатори и партнери на пројекту

DVV International

DVV International је Институт за међународну сарадњу Њемачког савеза високих народних школа, односно Институт државног савеза који сачињава 16 покрајинских савеза високих народних школа. Њемачки савез високих народних школа (DVV) и Институт заступају интересе својих чланова и око 1000 високих народних школа на државном, европском и интернационалном нивоу. У провођењу националних и интернационалних пројеката, DVV International је оријентисан према људским правима

и провођењу једног од основних начела која се тичу унапређења позиције жена и полне равноправности. На пољу образовања одраслих, DVV International широм свијета сарађује с преко 200 партнера у 40 земаља. Институт као стручни партнер улаже искуство и ресурсе у заједничке подухвате и истовремено учи из искуства својих партнера. DVV International се финансира из јавних средстава СР Њемачке (BMZ –

Министарство за привредну сарадњу и развој СР Њемачке и АА - Министарство вањских послова СР Њемачке) као и других извора (нпр. ЕУ).

DVV International слиједи секторски приступ с циљем побољшања структуре у области политике, законодавства и финансирања спроводећи професионалност, која је битна за образовање одраслих у теорији и пракси. Јачањем капацитета перформанси партнера у образовању младих и одраслих, Институт настоји да успостави одрживе и ефикасне локалне и националне друштвене структуре као фактор у смањењу сиромаштва. Важно начело сарадње се огледа у европском односно интернационалном умрежавању са стручним организацијама за образовање одраслих као и у развојној сарадњи.

Образовање је основна потреба и нужан предуслов развоја. Образовање младих и одраслих је суштински дио образовног система и игра кључну

улогу у процесу цјеложивотног учења као општа, професионална, стручна, културолошка и научна додатна наобразба. Неформални и додатни образовни програми који омогућавају младима стицање способности и вјештина потребних за сналажење у свакодневним животним и пословним ситуацијама имају комплементарну и компензациону функцију уз формално образовање и школовање.

Канцеларија у Босни и Херцеговини је почела с радом у јуну 2000. године. Циљ рада Канцеларије у Босни и Херцеговини је подршка и развој структура кооперације, што доприноси ефикаснијем искориштавању потенцијала образовања одраслих за развој социјалних структура. Све наше партнерске организације путем заједничке сарадње доприносе побољшању могућности додатног образовања и едукације, особито за социјално нејаке друштвене слојеве у сврху остварења примјерених услова егзистенције и запошљавања.

Активности DVV Internationala доприносе и интеграцији друштвених група које нису у могућности искористити своја основна људска права, односно право на образовање, чиме смо за ове групе стварали могућности њиховог демократског учешћа у изградњи друштва. У сарадњи са многим партнерским организацијама у Босни и Херцеговини наш заједнички фокус је био на:

- побољшању квалитета и досега образовне понуде за младе и одрасле,
- јачању спознаје и свијести о образовању одраслих у јавности у БиХ,
- укључењу иновативних потенцијала за област образовања одраслих путем сарадње партнерских организација,
- осигурању могућности широког приступа образовној понуди различитим циљним групама,
- унапређењу запошљавања кроз додатно образовање и усавршавање,
- формирању и изградњи структура за образовање одраслих, те на
- лобирању и доношењу законских регулатива за образовање одраслих у Босни и Херцеговини.

Поред горе наведеног, DVV International је у периоду свог дјеловања у Босни и Херцеговини издао на десетине наслова стручних публикација те омогућио реализацију великог броја научних скупова и конференција, фестивала цјеложивотног учења, студијских путовања, семинара и тренинга, те повезао установе и организације које се баве образовањем одраслих у међународну и европску стручну кооперацију.

Сарајево, октобар 2014.

Емир Авдагић, М.А.

ЗАВОД ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Завод за образовање одраслих је основан Законом о републичкој управи на 25. сједници Народне скупштине одржаној 25. новембра 2009. године, а његово формирање предвиђено је Законом о образовању одраслих који је Народна скупштина Републике Српске усвојила на 31. сједници одржаној 11. јуна 2009. године.

У Републици Српској образовање одраслих је истакнуто као саставни дио система образовања, а своју потврду добило је доношењем низа важних правних докумената.

Имплементацијом Закона о образовању одраслих, уз израду и усвајање подзаконских аката и анимирање установа и институција које се могу и желе бавити образовањем одраслих, као и анимирањем полазника образовања одраслих, Завод пружа подршку развоју модерног и флексибилног система образовања одраслих у Републици Српској, који прати захтјеве тржишта рада, начела цјеложивотног учења и примјере најбоље праксе из земаља чланица ЕУ. С обзиром на то да структуром кадрова и квалитетом образовања на републичком и локалном нивоу образовни систем тренутно не може одговорити потребама привреде, потребно је трајно усклађивати образовање с потребама тржишта рада.

Сагледавајући потребе, Завод је приступио афирмисању образовања одраслих на принципима: цјеложивотног учења; рационалног кориштења образовних могућности, територијалне близине и доступности образовања свима под једнаким условима, у складу са њиховим способностима; слободе и аутономије при избору начина, садржаја, облика, средстава и метода образовања; уважавања различитости и укључивања лица са сметњама у психофизичком развоју; стручне и моралне одговорности андрагошких радника; гаранције квалитета образовне понуде и поштовања личности и достојанства сваког учесника у образовању одраслих.

Завод за образовање одраслих континуирано утврђује потребе за одређеним образовним програмима за стицање занимања која недостају на тржишту рада, а све то са циљем остварења визије Завода, односно успостављања система образовања одраслих који ће омогућити, на принципу изградње „друштва које учи“, задовољење потреба тржишта рада, а самим тим повећање запослености, као и побољшање животног стандарда тј. квалитета живота.

Основни задаци Завода: праћење података о стању на тржишту рада у смислу понуде и потражње одређених занимања; прикупљање података о организаторима и програмима за образовање одраслих;

израда законских прописа; преглед постојећих система финансирања образовања одраслих; развој система осигурања квалитета и поступка акредитације за установе за образовање одраслих; подизање јавне свијести о важности континуираног професионалног усавршавања; координација и имплементација пројеката прихваћених од Владе Републике Српске и Министарства просвјете и културе, који се огледају кроз рад у радним тимовима, мониторинг и евалуацију, израду завршних докумената и њихово усвајање; затим усклађивање стандарда и законске регулативе у области образовања одраслих са међународним стандардима и стандардима ЕУ; сарадња са надлежним ентитетским и органима у БиХ у заједничким пројектима и сарадња са међународним организацијама (владиним и невладиним).

Осим тога, активности Завода омогућавају утврђивање плана образовања одраслих који кроз сачињавање конкретних програма образовања одраслих обезбјеђује стицање најмање основног образовања; оспособљавање за запошљавање одраслих лица која немају завршено формално образовање; омогућавају наставак образовања и додатне обуке, односно могућност доквалификације, преквалификације и континуираног стручног усавршавања, као и омогућавање образовања и стицање знања и вјештина који одговарају личним способностима, афинитету и животном добу појединца.

До сада је на приједлог Завода објављено 27 програма оспособљавања и 2 програма усавршавања. Доношењем оваквих програма и њиховом реализацијом остављена је могућност да се за краће вријеме изврши обука полазника за одређене послове и да завршетком оваквих програма полазници стичу јавно важеће исправе.

Програмом оспособљавања полазници се припремају за обављање одређених послова и стичу знања и вјештине за обављање послова мање сложености, односно једноставнијих послова у оквиру одређеног занимања. Ови програми намијењени су првенствено лицима са завршеном основном школом, али самим програмом, као услов за упис код оспособљавања за сложеније послове, може бити предвиђена и средња стручна спрема.

Програмом усавршавања полазници обнављају и допуњавају стечено знање у оквиру стеченог степена образовања и развијају различите способности и вјештине за рад, а у складу са потребама тржишта рада и развојем технологије. Полазници који успјешно заврше програм добијају јавно важеће увјерење.

Закон о образовању одраслих предвиђа да наведене програме образовања одраслих донесу надлежна министарства на приједлог Завода за образовање одраслих, који претходно прибавља мишљења надлежног министарства, Завода за запошљавање РС, агенција за посредовање при запошљавању, Привредне коморе РС и Удружења послодаваца.

Осим наведеног, организатори образовања одраслих пружају могућност основног образовања, преквалификације и доквалификације из 13 струка за 63 занимања средње стручне спреме. На подручју Републике Српске тренутно је акредитован 51 организатор образовања одраслих.

Сви подаци о програмима и организаторима образовања одраслих налазе се на интернетској страници www.mproo.org

ЈУ МЈЕШОВИТА СРЕДЊА ШКОЛА ТЕШАЊ

У Мјешовитој средњој школи у Тешњу се образују ученици III и IV степена по програмима GTZ-а и EUVET-а, уз подршку Европске уније средњем стручном образовању и обуци у БиХ. У Мјешовитој средњој школи, Тешањ, заступљене су сљедеће породице занимања: машинство и обрада метала; електротехника; пољопривреда и прерада хране; угоститељство и туризам; услужне дјелатности; саобраћај; текстил и кожарство; шумарство и обрада дрвета; геодезија и грађевинарство; економија; право и администрација. ЈУ Мјешовита средња школа,

Тешањ учествује у реформи средњег стручног образовања од 1998. године. Програм реформе средњег стручног образовања у БиХ подржан је од Европске уније. Први кораци реформе направљени су кроз PHARE програм, што је резултирало израдом НПП-а по модуларној структури. Данас, наставни планови и програми се реализују по програму EUVET 4.

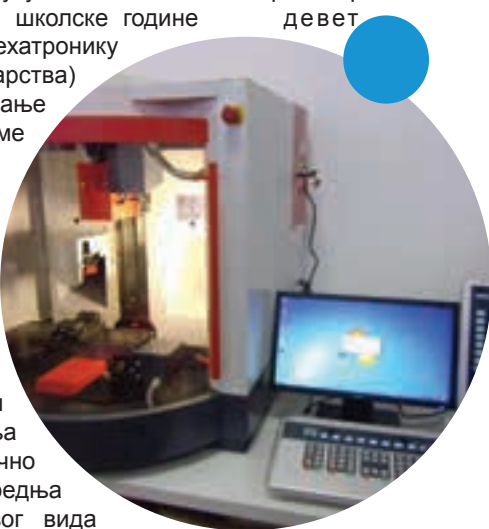
Остварени резултати реформе се рефлектују у сљедећем: успостављена је активнија веза са тржиштем рада те побољшана уписна политика; наставници се континуирано обучавају у сврху јачања њихових компетенција; подстиче се образовање одраслих и цјеложивотно учење; опремљени су нови савремени кабинети у којима се кроз примјену знања стичу нова знања и вјештине уз примјену нових технологија практичне наставе.

У периоду од 2004. до 2012. године је, успјешном реализацијом многих програма и пројеката у оквиру неформалног образовања, допунским образовањем и стручним усавршавањем обухваћено 385 полазника обуке. Реализиране програме и пројекте за стручно усавршавање полазника обуке од 2004. до 2012. године подржале су међународне организације: USAID (United States Agency for International Development),

GIZ (Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), DVV International – Канцеларија у Босни и Херцеговини, LERC (Labor Education and Research Center), Centro Formazione Porednone – Италија. Ове програме подржала је и извршна власт: Федерални завод за запошљавање; Федерално министарство образовања и науке; Влада Зеничко–добојског кантона; општине Тешањ, Маглај, Усора и Добој Југ; на локалним нивоима, програме су подржали привредници и организације: Удружење привредника Јелах – Тешањ; невладине организације; партнери Превент ФАД д.д., Јелах и Ћосић Промех из Усоре, који запошљавају значајан број заваривача.

Сарадња кроз неформално образовање је изузетно важан аспект у којем Мјешовита средња школа, Тешањ, успјешно учествује у образовању одраслих у контексту цјеложивотног учења у БиХ те остварује повезивање школе са привредницима с циљем лакшег запошљавања младих људи и њихове веће конкурентности на тржишту рада. Један такав примјер је и сарадња са Школским центром Велење, с којим сарађује на подручју образовања; едукације наставног особља, промоције и развоја дидактичке опреме; истраживачког рада ученика и наставника и заједничких пројеката у вези са развојем привреде, предузетништва и образовања одраслих на подручју Словеније, БиХ и земаља ЈЗ Балкана. Битно је истаћи да Мјешовита средња школа, Тешањ, има велику подршку Школског центра Велење када је у питању обука наставника и ученика за занимање техничар за мехатронику. Обука обухваћа сљедећа комплексна поља учења а данашње тржиште захтијева нове технике у раду те тражи обучене особе у овим пољима: електрохидраулика, пнеуматика, аутоматизација, PLC и роботика. Мјешовита средња школа Тешањ је већ добила и потребну обуку за занимање мехатроничар. У оквиру ове сарадње, почетком ове школске године девет наших ученика (шест техничара за мехатронику и три електротехничара рачунарства) отишли су на двогодишње школовање у ШЦ Велење, гдје ће стећи дипломе признате на европском нивоу.

Мјешовита средња школа Тешањ је са предузећем *Mann Hummel* остварила сарадњу, те је потписан уговор о дуалном систему образовања до краја 2018. године, што је још један показатељ сарадње на локалном нивоу. Морамо назначити да ово представља први облик дуалног система образовања (тј. комбиновано теоретско и практично образовање) те Мјешовита средња школа, Тешањ, као покретач оваквог вида

образовања, жели да да добар примјер и да је друге образовне институције слиједе. У јануару 2013. године запослено је 26 производних радника који су завршили за занимање обрађивач метала резањем. У школској 2014/15. години континуирано се врши упис полазника за ово занимање због плана запошљавања у предузећу *Mann Hummel*.

Још једна сарадња на локалном нивоу успостављена је са предузећем Превент ФАД д.д. Пројект чији је циљ био едукација за CNC оператере идеалан је примјер успјешне сарадње Мјешовите средње школе, Агенције за развој општине Тешањ и локалне привреде. Предузеће Превент

ФАД д.д. имало је важну улогу у пројекту јер је изразило потребу за запошљавањем новог

кадра и преквалификацијом постојећег,

а тиме су нашим сертификцираним кандидатима омогућена радна мјеста и сигурна егзистенција. Заједничка сарадња се такођер развијала на развоју НПП-а (2 модула је реализовала школа док је трећи реализован у фирми). Пројектом је било обухваћено 50 кандидата (од чега 40 на евиденцији Бироа за запошљавање).

2013. године имали смо част угостити амбасадора Сједињених Америчких Држава *Patricia Moona*. Амбасадора је примио директор Мјешовите средње школе, Мухарем Сарачевић са својим помоћницима и сарадницима у настави, у присуству представника *USAID*-а, *TRA*-е, предузећа *Mann Hummel*, Савјетодавног вијећа и предсједника Школског одбора.

Посебно је истакнуо да ова посјета није случајна, те да су заслужне активности у пројектима који

су подржани од стране *USAID*-а. Такођер, у марту ове године Мјешовиту средњу школу, Тешањ, посјетила је висока делегација предвођена замјеником шефа ЕУ у БиХ, *Renzom Davidijem*, а у делегацији су били амбасадори

трију држава, пуноправних чланице ЕУ – Шведске, Румуније и Хрватске.

19. јуна 2014. године, уприличена је свечана манифестација поводом званичног отворања Центра за образовање одраслих, Тешањ. Први је у Федерацији Босне и Херцеговине институционално утемељен на сарадњи локалних власти, образовног система и приватног сектора општине Тешањ. Будући да је реализација пројекта резултирала иновацијама, од законодавне власти Зеничко-добојског кантона очекујемо правну регулативу у скорој будућности. Носилац пројекта је Агенција за развој општине Тешањ у сарадњи са Мјешовитом средњом школом, Тешањ. Центар за образовање одраслих већ није и своје прве резултате у раду. У протеклом периоду стручну обуку успјешно су завршили први кандидати за CNC оператера, металообробача и обрађивача метала резањем, за потребе предузећа *Mann Hummel*, *Побједа* и Енкер.

Мисија школе: «Знање за живот»

Постојимо да бисмо квалитетно, стручно и на савремен начин образовали генерације ученика из наше средине, да младог човјека формирамо у стручну и компетентну особу која се укључује у перманентно образовање одраслих.

Ваш успјех је огледало нашег успјеха!

Визија школе:

У наредном периоду желимо да постанемо школа лидер на тржишту образовања, која ће достићи европске стандарде у стручном образовању и обуци. Тежићемо да омогућимо услове за проширење практичне примјене знања, нарочито с циљем оспособљавања ученика за потребе тржишта рада, јер мислимо да се будућност ове школе поклапа са развојном будућношћу наше регије.

Обуке за педагоге и мултипликаторе

Модули о едукацији одраслих (за педагоге)

Модули обуке за педагоге – циклус се састоји од 5 семинара (2 дана по семинару) за двије групе из РС, ФБиХ и Дистрикта Брчко, за укупно 32 педагога. Наведени семинари су одржани у периоду од децембра 2013. до априла 2014. године. На сваком семинару су била присутна два тренера. Ово је омогућило оријентисаност према учесницима и интерактивни рад унутар многобројних радионица. Током семинара учесници су стекли свеобухватно и дубоко знање о широј области образовања одраслих кроз модуларни тренинг-програм. Прије реализације ових семинара, 12. и 13. новембра 2013. године, у Сарајеву је одржан припремни тренинг за незапослене педагоге. Тренинг је водила Гена-Сања Ханџар.

Припремни тренинг за незапослене педагоге осмишљен је тако да је учеснице упознао са дијелом основног сета вјештина, знања и ставова који, осим специфичних стручних знања, омогућавају и повећавају ефикасност и продуктивност људи како на личном плану тако и у сфери рада, те повећавају шансе за запослење. Како би се новостечена знања што боље интегрисала са специфичним стручним знањима учесница, дио тренинга односи се на специфичне захтјеве посла школског педагога-психолога.

Свака поједина сесија уједно је представљала и прилику за учеснице да изврше самопроцјену те усмјере развој властитих компетенција. Низ интерактивних активности у току сесија омогућио је учесницама да

постојеће и нове идеје, знања, вјештине и ставове критички анализирају и ставе у функцију будућег развоја.

Као будући мултипликатори, учеснице су у току рада на предвиђеним садржајима континуирано одмјеравале властите презентацијске, комуникацијске и фацилитаторске вјештине како би се што боље сензибилизирале и припремиле за улогу мултипликатора.

Након завршетка тренинга очекује се да учеснице:

- разумију важност цјеложивотног учења те развијају страст и посвећеност континуираном развоју властитих способности и способности других одраслих особа;
- препознају важност основног сета вјештина, знања и ставова који, осим специфичних стручних знања, доприносе ефикасности и продуктивности у сфери рада те повећавају шансе за запослење;
- разумију важност и основне принципе рада у развоју и повећању властите креативности, иновативности и подузетничке компетенције, као и алате који им у томе могу помоћи;
- у стању су да процијене властите снаге и изазове и адекватно усмјере властити развој ка повећању самопоштовања и самопоуздања, унутрашње мотивације, способности за ново учење, ношење са промјенама и стресом;
- сагледају специфичне захтјеве посла школског педагога-психолога, с посебним освртом на изазове у дефинисању и мјерењу квалитета рада наставника;
- препознају најчешће грешке у раду са одраслима и у стању су разликовати недјелотворне од дјелотворних форми развоја и управљања људским ресурсима, с посебним фокусом на дјелотворне и недјелотворне форме стручног усавршавања наставника;
- одмјере властите снаге у презентацијским, комуникацијским и фацилитаторским вјештинама и развију мотивацију за улогу мултипликатора у пројекту STARS.

Након припремног семинара, 32 педагога су подијељена у двије групе ради ефикаснијег исхода самог рада на тренинзима.

Модул I на тему „Учење одраслих – психолошке основе, карактеристике, стилови учења“ одржан је 5. и 6. децембра 2013. године у Бањалуци за прву групу, а за другу групу 19. и 20. децембра 2013. у Источном Сарајеву. Тренинг су водиле проф. др Мирјана Маврак и Сандра Бјелан, М.Сс, Филозофски факултет, Универзитет у Сарајеву.

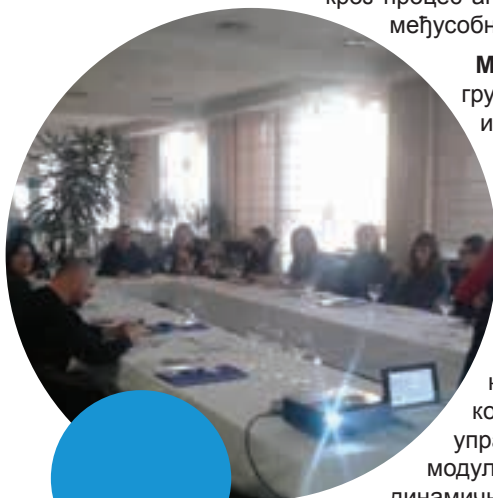
Садржај модула I: Учесници су стекли опште знање о карактеристикама зрелог доба (психолошка, друштвена, емотивна, професионална зрелост) као и о животним и радним фазама живота одрасле особе. Тематске јединице овог модула биле су: психолошке основе учења у

зрелом добу – зрело доба – термин, концепт, карактеристике; важност, потребе и функције образовања одрасле особе – индивидуалне и друштвене; принципи образовног рада са одраслима; способности за учење и облике интелигенције; препознавање и стилови учења; мотивација, спремност и препреке у процесу образовања одраслих – важност, форме и превазилажење; одрасли едукатор – функције, улоге и стилови учења/предавања.

Полазници су добили могућност повезати досадашња знања из одгојних наука са андрагошким информацијама о учењу одраслих. Понуђен је простор за рефлексију традиционалног и нетрадиционалног приступа образовању одраслих. Полазници су посебно живо учествовали у анализирању процеса учења који је текао на самом семинару и повезивали тај процес са појединим теоријским поставкама о којима је било ријечи. Омогућено је учење из анализе саме учеће ситуације присутних полазника. Стварају се додатни услови за умрежавање педагога и водитеља семинара, али и за међусобно умрежавање, посебно с

обзиром на чињеницу различитог нивоа претходног ангажовања у области образовања одраслих. Јачају везе са организаторима и међународним организацијама које се баве образовањем одраслих. Учесници су прошли кроз процес андрагошке саморефлексије и ојачали међусобну повезаност.

Модул II је одржан у Зеници, за прву групу 20. и 21. јануара 2014. године и 22. и 23. јануара за другу групу, на тему „Комуникација, групна динамика и управљање образовном групом“. Тренинг су водиле доц. др Катарина Поповић и Маја Максимовић, М.А, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

Модул II је укључио двије темељне, функционално повезане скупове компетенција – комуникацијске компетенције и компетенције управљања образовном групом. Овај модул настојао је омогућити тренерима динамичну, интерактивну и конструктивну комуникацију с полазницима како би се образовни

исходи постигли на најефикаснији начин. Стечене компетенције такође ће помоћи у рјешавању потенцијално проблематичне ситуације, те како реаговати на одговарајући начин уколико се појаве узнемирујући аспекти или специфични облици понашања (страх, недостатак мотивације, амбивалентност).

Тематске јединице овог модула биле су: природа, елементи и комуникацијски нивои; принципи активне расправе; комуникацијски обрасци и фактори конструктивне комуникације у образовном процесу; процјена, повратна информација и критика, невербална комуникација, образовна група – облици, карактеристике, динамика; управљање динамиком образовних група – методе и алати, облици сукоба у групама и рјешавање проблема.

Учесници су током овог модула стекли повјерење у тренере, тако да су већ на самом почетку показали изузетну спремност за рад и укљученост. Услјед претходног позитивног искуства група је била отворена, чиме се Модул II показао као веома значајан. Током цијелог тренинга су имали позитиван став према учењу и сопственом развоју и промјени.

Модул III је одржан у Коњицу 17. и 18. фебруара 2014. године за прву групу и 19. и 20. фебруара за другу групу, на тему „Визуализација и презентација у образовном раду са одраслима“.

Тренери су били Емир Авдагић, М.А., DVV International – Канцеларија у Босни и Херцеговини и Наташа Продановић, Удружење за истраживање и организациони развој “Рода”, Сарајево.

Овај модул је имао методичко-дидактички карактер и то

је основа за примјену великог броја метода које укључују елементе визуелне презентације и захтијевају одговарајуће презентацијске вјештине у различитим фазама процеса образовања. Инсистирање на визуализацији снажно се наслања на физиолошке и психолошке карактеристике спознаје, памћења и учења – путем визуализације, процес

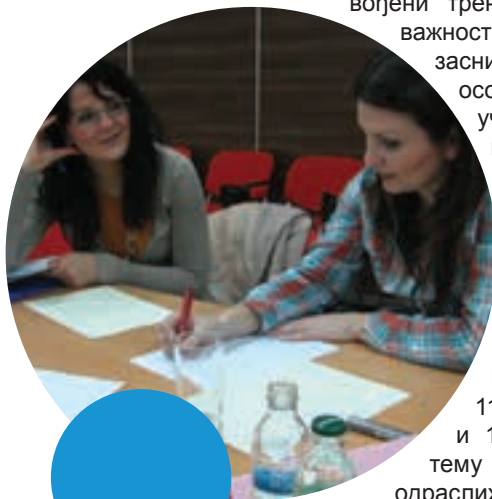

памћења садржаја, мотивација и дјелотворност рада значајно расту. Методе презентације заснивају се на принципима и правилима невербалне комуникације и психолошких карактеристика пажње и меморије.

Учесници стичу знања и вјештине о презентацији која треба бити прилагођена садржају и циљним групама. У овом модулу су реализоване сљедеће теме: релевантност и начела визуализације у образовном раду; облици, алати и технике визуелних презентација; правила за кориштење алата за приказ; фактори одређивања за кориштење алата за приказ, облици и начела презентације; презентације као облик невербалне комуникације; вербални и паравербални аспекти презентације;

интегрисање метода и презентацијских техника у другим облицима и методама наставе и учења.

Учесници су током интерактивног рада, кроз велик број вјежби, вођени тренерима, долазили до закључака о важности визуализације, која се снажно заснива на физиолошким и психолошким особностима опажања, памћења и учења. Било је више него видљиво и на јасним примјерима показано да се визуализацијом наставног садржаја повећава процес његовог задржавања, а с обзиром на то да визуализација представља и вид комуникације, можемо закључити да се њоме знатно посљешују мотивација за рад и ефиканост рада.

Модул IV је одржан у Дервенти 10. и 11. марта 2014. године за прву групу и 12. и 13. марта за другу групу, на тему „Интерактивне методе образовања одраслих“. Тренери су били мр Бранко Дијаношић, Пучко отворено училиште „Драгутин

Новак“, Лудбрег и мр Горан Лапат, Учитељски факултет, Загребачко свеучилиште.

Четврти модул циклуса био је фокусиран на модеран функционални приступ образовању и подразумева функционалну праксу стеченог знања и развијање вјештина и компетенција. Стога образовање и обука не остају традиционални, већ се усваја методологија која ће убрзати кориштење стечених компетенција што учинковитије. Савремено и интерактивно образовање одраслих даје приоритет укључивању сваког члана образовне групе. Њихова искуства, поштовање демократских начела и поступака, интензивна комуникација, размјена и сарадња у групи и са тренером су кључни дијелови образовног процеса. Кроз овај модул полазници су развили позитиван став према интерактивној настави и стекли одговарајуће практичне вјештине. Такође је потребно да буду свјесни чињенице да интерактивне методе нису њихов стварни циљ него средство за постизање циља, односно средство за постизање образовних циљева. Стога, теме овог модула биле су: интерактивна настава, рад у малим групама – поступци, претпоставке и правила, методе рада у групама – облици и опсег; радионице – облици, опсег и кориштење, демонстрације и симулације у интерактивној настави; играње улога и технике драме у интерактивној настави; методе аутономног и самоорганизованог учења; кориштења метода индивидуализације у андрагошком раду с хетерогеним групама.

Оцјена предавача

У погледу позитивних страна тренинга, ваља нагласити да сматрамо да је цјелокупан програм Модула IV успјешно реализован уз максималну кооперацију свих учесника тренинга. Група се већ добро познавала па су сви могли радити са свима без обзира на сталне измјене ч л а н о в а радних група које су биле формиране према појединим задацима.

На овом семинару је углавном радионички тип рада па се често мијењају састави појединих група. Позитивним се показало да су кориштени примјери оних метода које се не користе често или су их први пут сусрели, тако да им садржај није био монотон.

Модул V је одржан на Влашићу 14. и 15. априла 2014. године за прву групу и 16. и 17. априла, за другу групу, на тему „Прилагођавање курикулума у формалном образовању одраслих“. Тренери су били проф. др Шефика Алибабић и мр Јован Миљковић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

Модул V је обрађивао тему прилагођавања наставних планова и програма за образовање одраслих у техничким и стручним школама. Постојећи програми нису засновани на андрагошким принципима, исходима или надлежностима и потребно их је прилагодити циљним групама и реалним захтјевима друштва. Стога је овај модул имао за циљ богаћење наставника потребним вјештинама како би им се омогућило да прилагоде постојеће наставне планове и програме потребама одраслих полазника. Поред тога, наставници су научили да самостално развију дидактички материјал (кроз креативан приступ фокусиран на функционалности наставних материјала за постизање образовних циљева) те стекли знања о новим приступима у праћењу, процјени и евалуацији. Тематске јединице овог модула биле су: наставни планови и програми за образовање у техничким и стручним школама – концепт, приступи, начела; планирање образовања и учења на основу резултата; општи и специфични исходи у наставним плановима и програмима; функционализација садржаја у настави; функционализација садржаја у предметима природних наука; функционализација садржаја у предметима друштвених и хуманистичких наука; аутономни наставни материјал, процјена, мониторинг и евалуација.

Постављени циљеви тренинга су у цијелости били функционални и

kao takvi ostvareni. Dizajn treninga je bio u funkciji ciljne grupe – pedagoga. Cilj i generalna tema treninga bili su usmjereni ka jačanju kapaciteta u formalnom obrazovanju odraslih. Iako je samo mali broj uchesnika imao direktno iskustvo sa prilagođavaњem курикулума odraslim полазницима, утисак је био да је укључивање ове циљне групе у разматрање веома сложеног проблема, прилагођавања курикулума, било стручно оправдан потез. Група запослених педагога је имала прилику (коју је у пуном смислу и искористила) многе садашње проблеме из домена својих професионалних улога посматрати кроз призму специфичности образовања одраслих и у том контексту мијењати традиционалне, стереотипне приступе и образовне парадигме. Група незапослених педагога је са високим нивоом радозналости била укључена у процес обуке и том приликом сагледала евентуално нове професионалне улоге и развила неопходне компетенције примјенљиве у раду са одраслим полазницима. Веома плодносна активност и мотивисаност полазника у току тренинга били су добри показатељи њихове изражене потребе да сазнају а и формирају нови поглед на формално образовање одраслих. Тренинг је, поред информативне и сазнајне функције, остварио и функцију развијања интелектуалне радозналости, жељу и амбицију полазника за њихово континуирано усавршавање у области образовања одраслих.

Обука за мултипликаторе

Улога мултипликатора у образовању одраслих има нарочит значај у контексту дисеминације резултата и њихове одрживости – како на нивоу појединаца тако и на нивоу школске средине, од које се очекује да и после завршетка пројекта настави са примјеном и ширењем нових концепата, стечених знања и усвојених вјештина. Мултипликатори ову функцију прије свега остварују као тренери тренера, доприносећи тиме максималном искориштењу наставних капацитета и ефикасности образовног рада.

Обука за мултипликаторе је проведена кроз три семинара (у трајању укупно 7 дана), који су такође одржани у различитим градовима у Босни и Херцеговини. У зависности од мјеста одржавања, семинаре су организовали носиоци пројекта или један од партнера на пројекту (семинаре у Републици Српској или Дистрикту Брчко је организовао Завод за образовање одраслих; семинаре у Федерацији Босне и Херцеговине су организовали DVV International или Мјешовита средња школа, Тешањ. Теме су биле: Комуникацијске компетенције; Методе за ToT (Training of Trainers - тренери за тренере); Методе за управљање образовним процесима; Компетенције савјетовања и усмјеравања; Лидерске компетенције; *Coaching* компетенције. О садржају ових тема можете прочитати у наставку овог текста.

Комуникацијске компетенције обезбјеђују ефикасну комуникацију са другима у различитим друштвеним окружењима. Као прво, за циљ имају препознавање повратне информације и артикулацију позитивних одговора, али такође и стицање способности саосјећања са другима, слушања других, посматрања самога себе, посматрање других људи, као и владање вербалним и невербалним порукама. Једна од вјештина међуљудске комуникације је активно слушање, које се ослања на невербалну комуникацију, подразумијева знање о томе коме говоримо и прихватање друге особе као саговорника без обзира на потенцијално слагање или неслагање у ставовима, вјеровањима и системима вриједности. Вјештина перцепције се испољава кроз три нивоа спознаје: препознавања, рефлексije и акције. То практично значи адекватно праћење друге особе, избјегавање прераних закључака, пажљиву процјену и на крају адекватан одговор. С обзиром на суштину улоге тренера очигледно је да је кључ успјеха у вјештини комуникације.

Методе за TOT. Обука за тренере подразумијева максималну сарадњу између тренера и полазника (будућих тренера), сарадњу која је резултат интерактивног приступа у обуци. Пошто интерактивност подразумијева кориштење искустава учесника, позитивну атмосферу у групи, интензивну комуникацију и прихватање саговорника, неопходно је да тренер изабере адекватне методе обуке. Због тога тренер мора да зна и разумије критеријуме избора метода и њихових карактеристика, као и андрагошку вриједност сваке ToT методе. Када тренер једном донесе

одлуку о критеријумима за избор методе, тада му је на располагању велики избор метода обуке (предавања, демонстрације, дискусије, дебате, студије случаја, игра улога, *brainstorming*...).

Управљање образовним процесима. Образовни процеси у настави су прикладни и циљно оријентисани, као организациони облици образовања прилагођени одраслима. Тренер мора посједовати вјештине за успјешно управљање процесима образовања односно, прецизније, он треба да буде у стању да планира, организује, води, контролише и приступа образовном процесу и његовим резултатима. Функција планирања подразумијева формулисање образовних циљева, исхода и садржаја, односно конкретизацију активности, селекцију садржаја и метода базираних на планираним исходима. Организација је оперативна функција управљања везана за организацију образовне групе, садржаја и активности. Док управљање и вођење имају подржавајуће и мотивационе функције у образовном процесу, контрола и оцјењивање би требало да коригују и покрену евентуалне промјене у области планирања и организовања образовања.

Компетенције савјетовања и усмјеравања. Савјетовање и усмјеравање у образовању тренера су саставни дио рада у процесу едукације и/или институције. Кроз ову функцију лични, образовни и професионални развој појединца или чак и група се побољшава. Савјетовање и усмјеравање се заснивају на развоју приступа људима и на теорији Carla Rogersa, теорији по којој се човјек ставља у центар пажње (Carl Rogers - амерички психолог и један од оснивача хуманистичког приступа). Такође је важан холистички приступ, позитивно размишљање и оријентисаност ка рјешавању проблема. У одређеној мјери, тренери (у улози савјетника) имају улогу ментора или функцију каријерног усмјеравања. Кроз интелектуалну и емоционалну подршку тренери помажу својим колегама да размисле о свом раду, да формирају структуру својих искустава и да планирају даљи професионални развој. Савјетовање и усмјеравање захтијевају изузетне комуникационе и интерперсоналне способности. Семинари обезбјеђују специфичне вјештине, као што су: активно слушање, специфична употреба вербалне и паравербалне комуникације, размијевање и кориштење говора тијела, вјештина дијалога, постављање различитих врста питања, сумирање, парафразирање, прављење забиљешки, хумор. Посебна пажња се посвећује различитим облицима вођења особе кроз процес идентификовања њених потреба и преузимања одговорности за властите одлуке. Сходно томе, технике размишљања, маште, пројекције будућности и доношења одлука су такође важне. Тренери/ мултипликатори пролазе кроз овај процес како би стекли компетенције потребне за рад са наставницима. Развој ових вјештина се ослања на садржај и стечене вјештине из претходних модула.

Лидерске компетенције. Лидер креира визију, поставља циљеве, дефинише групне вриједности, координира рад, инспирише повјерење и лојалност, управља емоцијама других, управља односима, арбитрира у конфликтима, подржава, убјеђује и одлучује, служи као модел...

Обука тренера се реализује у атмосфери пуној подршке, кориштењем метода и техника за развој социјалне и емотивне интелигенције, које су темељ понашања лидера.

Coaching kompetencije. *Coaching* као метод је важан дио у образовном раду, посебно у раду тренера и мултипликатора.

Постоје различити концепти, у зависности од циљне групе, циља организације или пројекта и датих околности. За нашу обуку мултипликатора, одабран је концепт образовног *coachinga* са неким елементима наставе и менторства. Обука је употпуњена елементима *coaching* сесија (припремне, *in-field*, *feedback* сесије), јасно дефинисаних циљева, форме разговора, критиковања и прихватања критике и мониторинга. Поред индивидуалних подучавања, полазници побољшавају своје компетенције за *coaching* у малим групама.

Модул I за мултипликаторе, који је одржан на Јахорини 7. и 8. маја 2014. године, водили су проф. др Шефика Алибабић и мр Јован Миљковић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, док су Модул II, који је одржан 29. и 30. маја 2014. године у Мостару водили доц. др Катарина Поповић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду и Емир Авдагић, М.А, DVV International – Канцеларија у Босни и Херцеговини.

Садржај ових тренинга је од полазника оцијењен као врло релевантан, јер концепт тренинг менаџмента одражава холистички приступ тренингу, што будућег тренера води кроз све фазе тренинга и тако га припрема за успјешан тренерски рад. Уз то, сагледавајући тренерске улоге, полазници су развили потребу да као тренери истовремено морају бити и лидери, што их је посебно инспирисало за активности у вјежбама развијања лидерских вјештина, као и за сагледавање функције тренера/лидера у стварању и унапређивању културе и климе у њиховој радној организацији.

Модул III за мултипликаторе, под називом „Супервизија“,

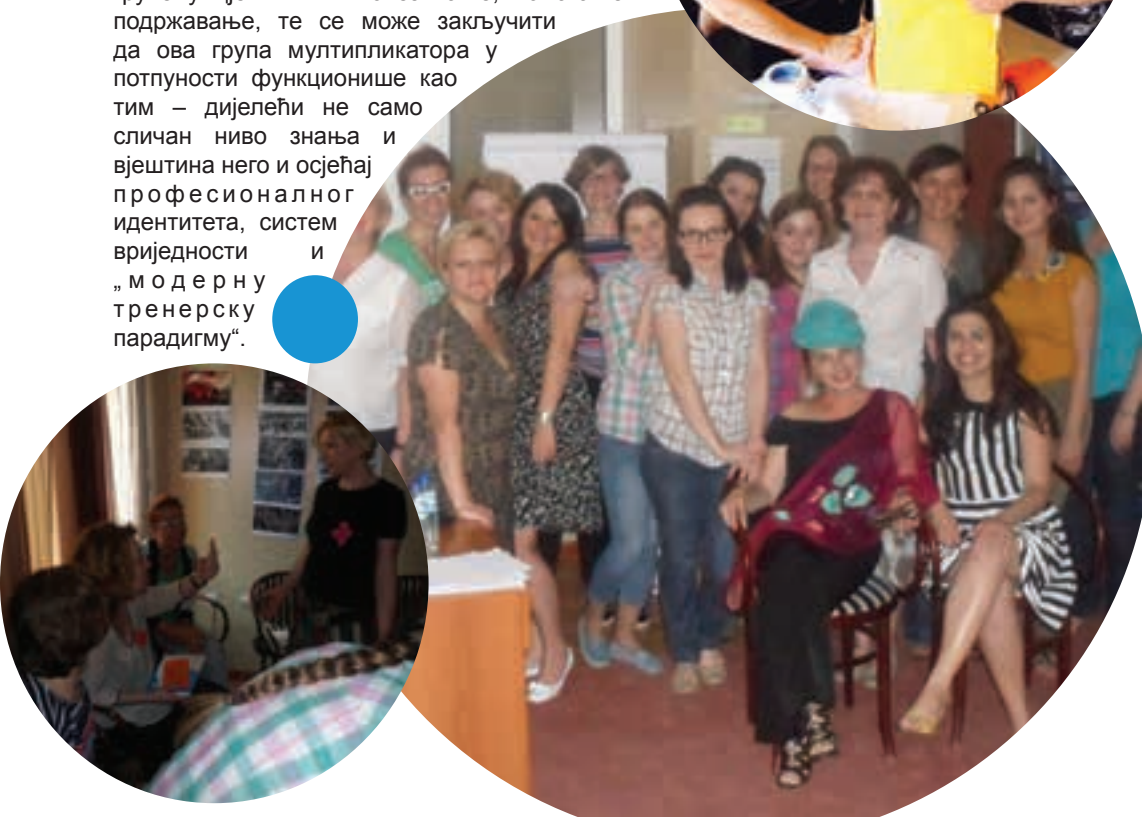
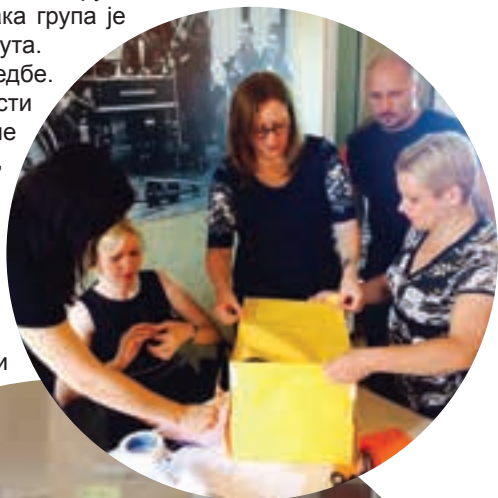

одржан је у периоду од 25. до 27. јуна 2014. године у Бањалуци. Чланови комисије, супервизори, су били проф. др Шефика Алибабић и Маја Максимовић, М.А, Филозофски факултет, Универзитет у Београду и Емир Авдагић, М.А, DVV International – Канцеларија у Босни и Херцеговини.

Супервизија је омогућила сагледавање и процјену тренерског умијећа будућих мултипликатора кроз извођење једноипосатних радионица из области у којима су претходно тренирани, након чега су добили повратну информацију, *feed back*, од чланова комисије. Циљ овог модула је била практична провјера нивоа стечених знања и усвојених вјештина извођењем наставних јединица од стране самих мултипликатора, у групама по двоје или троје. Било је укупно осам група. Теме су слободно одабрали мултипликатори и свака група је имала наставну, тј. Тренинг-јединицу од 90 минута.

Свих осам група је показало висок ниво изведбе.

Мултипликатори су показали да су у потпуности стекли компетенције које су предвиђене концептом, и то на високом нивоу. Зрелост, сигурност, самоувјерено и суверено владање садржајима и вођење групе – карактеристике су изразитог професионализма, који је очигледно развијен на завидном нивоу током рада са групом. Осим тога, врло је јасан изразито сараднички однос међу члановима групе у цјелини – повезивање, помагање и подржавање, те се може закључити да ова група мултипликатора у потпуности функционише као тим – дијелећи не само сличан ниво знања и вјештина него и осјећај професионалног идентитета, систем вриједности и „модерну тренерску парадигму“.

База података мултипликатора

Есма Бешић, Брчко

E-mail: esma_besic85@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Интерактивно усавршавање савјетодавних наставничких компетенција

Разлог за избор теме: Приликом одабира тема сматрали смо да је јако важно да нагласимо значај јачања наставничких компетенција јер је наставницима на тај начин омогућено да кроз свој рад јачају и капацитете ученика, као и родитеља. Јачање наставничких компетенција потенцира развој двосмјерне комуникације која ученика/полазника/родитеља потиче на размишљање и анализирање проблема те доношење самосталних закључака.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Када је у питању овакав интригантан пројекат који захтијева комплексан рад, идеје се саме нижу једна на другу. Између осталог, неке од њих су и оснивање удружења мултипликатора, затим имплементација пројекта у нашем окружењу и у школама кроз рад са наставницима и педагозима који нису прошли ове семинаре. На тај начин бисмо их упознали са значајем образовања одраслих и свим другим битним стварима које смо научили током реализованих модула.

Татјана Ђурђевић, Дервента

Запослена у Стручној и техничкој школи.

E-mail: tatjanadjurdjevic1979@yahoo.com

Избор теме за излагање на супервизији: Обука службеника мобилног оператора „М-тел“

Претходно искуство у области образовања одраслих: Организација обуке одраслих полазника у школи.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Наставници који се баве образовањем одраслих би требали да се упознају са садржајем ових модула, а такође сам мишљења да је осим са методама и техникама у раду, потребно наставницима ставити акценат на Модул I и V. Проширити број школа и учесника обуке.

Катарина Филиповић, Орашје

E-mail: Katarina.f@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији: Насиље и врсте насиља

Каква су Ваша искуства у вези са пројектом STARS? Веома позитивна, предавачи су били интересантни и професионални, организатори пројекта су се јако добро бринули о нама и на крају група је постала као мала породица. Јако цијеним што сам упознала много колега, са којима сам на крају постала и пријатељ. Мислим да смо научили јако пуно једни од других, као и од предавача.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Вјерујем да свако од нас може на свој начин примијенити нешто од наученог, било у пословном или приватном животу.

Азра Гршић, Тузла

E-mail: azragrsic@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији: Тимски рад – доношење одлука

Разлог избора теме: Самим тим што смо требали радити у тиму и на тај начин и изабрати тему “Тимски рад – доношење одлука” унутар тима је сасвим одговарало прилици. Сваки појединац је имао прилику да буде дио тима, припадао је, имао своја задужења, задатке... Рад у тиму у већини случајева омогућава предност и више успјеха од онога када особа ради сама, сама доноси одлуке и сл. За успјешан тим, продуктиван рад у тиму и добре резултате одговорни су чланови тима. Важна је њихова повезаност, залагање у раду, а и заједничке одлуке које буду донесене у тиму усмјеравају тим, начин рада и утичу на успјех тима.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Више ангажовања кроз удружење које смо основали као мултипликатори.

Мериха Хамамџић, Сарајево

Запослена у СШ пољопривреде, прехране, ветерине и услужних дјелатности, Сарајево.

E-mail: meriha1@live.com

Избор теме за излагање на супервизији: Насиље на спортским трибинама

Разлог избора теме: Повећање насиља у свим облицима с катастрофалним посљедицама за друштвену заједницу.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Одржати семинаре у својој школи, анимирати управе других школа за рад са колегама, преко служби за запошљавање, центара за социјални рад, укључивати заинтересоване појединце и групе. Стечена знања ће на моје и на задовољство полазника омогућити далеко квалитетнију едукацију и припрему полазника за радни ангажман.

Емира Хамидовић, Тузла

Запослена у ЈУ Мјешовита грађевинско-геодетска школа, Тузла.

E-mail: emira.hamidovic@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:

Тимски рад – доношење одлука

Претходно искуство у области образовања

одраслих: Ранија искуства у образовном раду са одраслима: рад са студентима 4. године као асистент-стручњак из праксе на Одсјеку педагогија-психологија на Филозофском факултету у Тузли; рад са наставницима у основној и средњој школи у оквиру додатног педагошког образовања наставника; рад са родитељима ученика (педагошко образовање родитеља); рад са стручним сарадницима педагозима-психолозима у предшколским установама, основној и средњој школи, као спољни сарадник Педагошког завода Тузла; рад у невладиним организацијама као члан тима за едукацију различитих образовних група у циљу превенције насиља; рад са полазницима у доквалификацији, преквалификацији и ванредном образовању.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Неке од садржаја семинара,

уз сарадњу и подршку директора школе, планирам реализовати у школи у којој радим кроз едукацију наставника/колега.

Перица Иванек, Брчко

Запослен у Пољопривредној и медицинској школи, Брчко.

E-mail: pekiivanek@yahoo.de

Избор теме за излагање на супервизији:

Интерактивно усавршавање савјетодавних наставничких компетенција

Разлог избора теме: Јачање савјетодавних компетенција наставника неопходних за свакодневну комуникацију и интеракцију у раду, како са ученицима тако и са родитељима, на иновативан и интерактиван начин.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Свакако да су спознаје стечене у овом пројекту утицале на промјену парадигме везане за образовање одраслих. Стога, њихова примјена у свакодневном раду са одраслима, али и едукација наставника који раде са одраслима у нашим школама, требала би дати конкретне позитивне помаке у свакодневном раду. Са реализацијом идеја за примјену садржаја семинара заправо смо већ започели оснивањем удружења мултипликатора STARS и јасно дефинисаним циљевима као темељним одредницама и правцу нашег дјеловања у будућем образовању одраслих у БиХ.

Весна Јевтић, Добој

Запослена у Саобраћајној и електрошколи у Добоју.

E-mail: vs.n.jevtic@gmail.com

Избор теме за излагање на супервизији: Обука службеника мобилног оператора „М-тел“

Претходно искуство у области образовања одраслих: Обука наставника у средњим стручним школама у области примјене савремених метода рада; обука наставника у средњим стручним школама у изради модулних програма рада; обука директора средњих стручних школа; обука надзорника педагошких завода; обука представника привредне коморе за израду стандарда занимања; организација обуке одраслих полазника у школи; обука наставника (одјељењских старјешина) за примјену програма рада одјељењске заједнице.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Овакве или сличне обуке обавезно би требали организовати за наставнике који се ангажују у раду са одраслима и, наравно, за директоре. Проширити број школа и учесника обуке.

Нермина Карахметовић, Горажде

Запослена у МСШ «Енвер Подеровић», Горажде.

E-mail: nermina_karahmetovic@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Активно слушање

Претходно искуство у области образовања одраслих: Психоедукативне радионице за родитеље дјеце предшколског узраста у вртићу “Сунце” у Горажду.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Удружење STARS и аплицирање са пројектима према ЕУ фондовима. Едукација наставника запослених у средњим школама у Босни и Херцеговини.

Свјетлана Кесеџић, Оџак

Запослена у Средњој школи Пере Зечевића, Оџак.

E-mail: svjetlanama@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Насиље и како се носити са жртвама насиља

Разлог избора теме: Проблематика са којом се све више сусрећемо у свакодневном животу и на радном мјесту, те покушавамо пронаћи најбоље методе борбе против насиља у школи, на улици, код куће... Кориштене су методе: *brainstorming*, метода презентације, рада у пару, студија случаја, дебата, демонстрирање, упитник, рјешавање задатка, табелирање, извјештавање.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Повезати школе ако је то могуће и подијелити знање које смо ми добили на семинару са осталим колегама, не задржавати се само на подручју свог кантона него се повезати са колегама из других кантона и интензивно радити на унапређењу образовања одраслих у нашој држави.

Свјетлана Мамић, Бања Лука

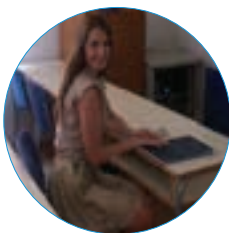
E-mail miror13@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији: Развој креативности – метод SCAMPER

Разлог избора теме: Колегиница Ивана и ја смо заједничком одлуком кренуле да истражујемо и што боље обрадимо подручје креативности које нас обје занима, а истовремено смо сматрале да ће и наше колеге добити нека нова сазнања која до сада нису имали. Кориштене су методе: предавање, метода демонстрације, метода пројекта, метода презентације.

Каква су Ваша искуства у вези са пројектом STARS? Искуства која носим из овог пројекта су апсолутно позитивна. Модули су у потпуности испунили моја очекивања, нећу слагати ни када кажем да су их премашили. Почевши од осталих учесника, саме структуре и организације семинара, избора тема и врских тренера. Дефинитивно, из пројекта носим једно дивно искуство и мноштво практичних знања која сам стекла учествујући у њему.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Сарадња са свим установама (и формалним и неформалним) које се баве подручјем образовања одраслих. Знања која нам је пружио пројект STARS, а која им ми учесници можемо пренијети, могу им засигурно бити од велике користи.

Маја Пердан, Бијељина

E-mail: maja_perdan@hotmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Активно слушање

Разлог избора теме: Често се дешава да слушамо, а не чујемо, да гледамо, а не видимо. Из тих разлога, основа добре и квалитетне педагошке комуникације јесте активно слушање, које је предмет интересовања многих аутора, па и нас.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Штета би било да се оваква стечена знања и искуства не пренесу даље. Оно што је кључно јесте да се ове радионице почну спроводити у другим школама и да сваки мултипликатор у својој регији пренесе знања и искуства у образовању са одраслима стечена током реализације пројекта STARS.

Ивана Пешикан, Требиње

Запослена у Центру средњих школа Требиње.

E-mail: ivanapesikan.tb@gmail.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Метода SCAMPER – развој креативности

Разлог избора теме: За разлику од прошлости, када је владало мишљење да креативност посједују само одређени, изабрани људи, данас влада мишљење да свака индивидуа посједује одређену врсту креативности коју је могуће развијати. Управо овакво мишљење нас је навело да изаберемо методу SCAMPER као тему наше радионице. Метода SCAMPER се темељи на идеји да је све што је ново модификација нечега што већ постоји. Ова метода пружа могућност да се на проблем гледа из више различитих углова. Обезбеђује веома добру основу за документацију протока идеја. Погодна је како за индивидуални тако и за тимски рад.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Овај тренинг омогућава

другачији приступ образовању одраслих. Знања стечена у току семинара ћу користити при организовању предавања и организовању радионица или предавања за наставнике који су укључени у образовање одраслих.

Љиљана Пурковић, Источно Сарајево

Запослена у Средњој школи „28. јуни“, Источно Сарајево.

E-mail: purkovic@teol.net

Избор теме за излагање на супервизији:
Насиље на спортским трибинама

Претходно искуство у области образовања одраслих: Моје претходно искуство у образовању одраслих почива на прилично доброј вјештини комуницирања са одраслима и предавачкој улози.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Стечена знања ће ми свакако помоћи у свакодневном послу. Научено већ сада примјењујем. Наиме, ученици завршних разреда су готово одрасли људи, а ту су и колеге професори и родитељи и многи други са којима педагози раде. Дакле, јачање андрагошких компетенција педагога је итекако била добра „инвестиција“ коју ће сваки обучени мултипликатор знати да искористи на много начина и на многим пољима. Ја ћу стечена знања моћи да применим у свакодневном раду: са ученицима, родитељима, наставницима, на радионицама, предавањима, обраћањима, презентацијама, савјетодавном раду а најконкретније у ангажовању на пројекту „Правда за сву дјецу“ (рад са родитељима малолетних делинквената).

Миланка Џепина Радуљ, Бања Лука

Запослена у Електротехничкој школи „Никола Тесла“, Бања Лука.

E-mail: milanka.dzepina@ets.rs.ba

Избор теме за излагање на супервизији:
Асертивност, асертивне технике

Да ли ће Вам помоћи стечена знања у Вашем раду и на који начин? Свако ново стечено знање је позитивно када радите у васпитно-образовној институцији. Пролазећи кроз све модуле богатији сте за нова искуства и знања. Такво стечено знање може да се примијени у мом свакодневном раду и са редовним ученицима. Овакво искуство ћу презентовати предавачима који се баве образовањем одраслих у мојој школи. Сматрам да је корисно и да ће им помоћи у раду са одраслим полазницима.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Садржај и знање које сам стекла кроз пројект STARS примјењиваћу у властитом раду и раду са колегама који се баве образовањем одраслих.

Јасенка Влацић, Бања Лука

Запослена у Економској школи, Бања Лука.

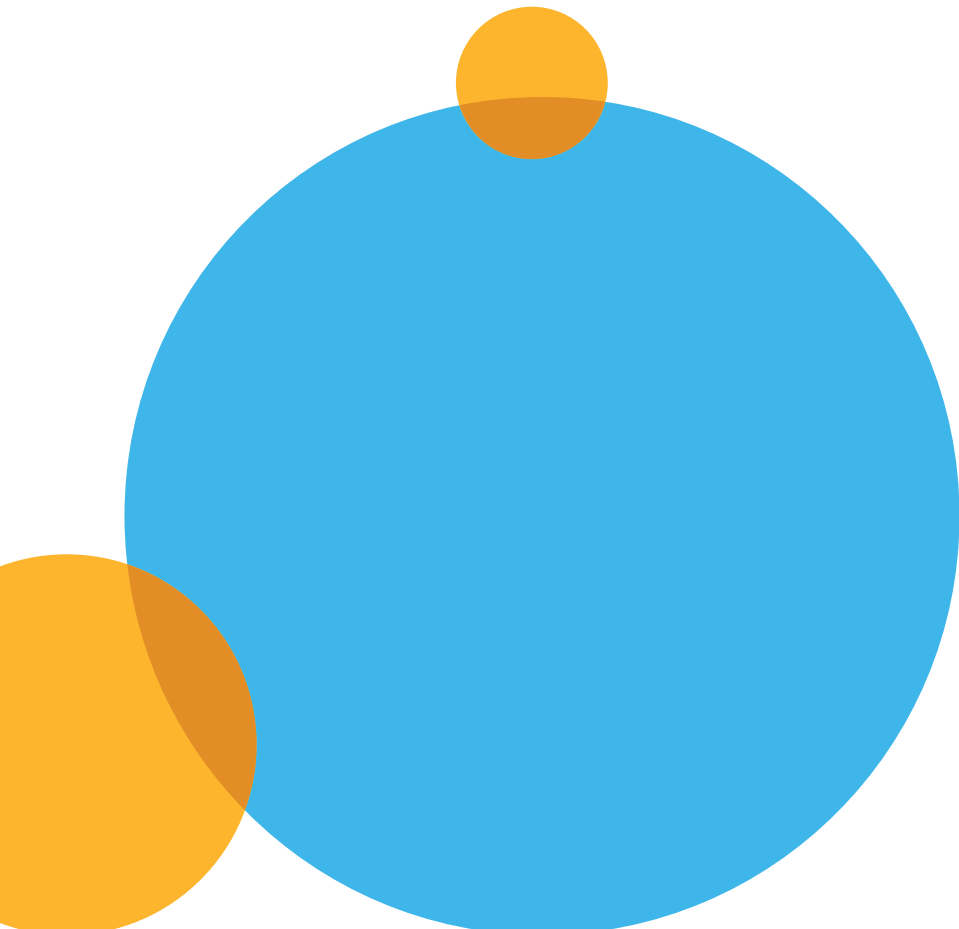
E-mail: jasenka75@yahoo.com

Избор теме за излагање на супервизији:
Асертивност, асертивне технике

Шта сте научили на ранијим модулима и примјенили приликом припреме за излагање на супервизији? На ранијим модулима сам научила много корисних ствари које су везане за тренерски посао, начин организовања тренинга, на који начин приступити полазницима, које методе и технике користити приликом извођења тренинга итд. Приликом припреме тренинга покушали смо узети у обзир све кораке који су потребни да се успјешно реализује тренинг: припрема презентације, активности током тренинга, задаци за полазнике, евалуација

тренинга, на који начин мотивирати групу, како се носити са групом. Лично сматрам да ће ми научене вјештине, уз вриједан рад, користити у раду са одраслима.

Препорука за примјену садржаја семинара у раду са одраслима: Стечена знања ми већ сада помажу у пракси. Кроз доста примјера и практичних вјежби обогатила сам своја знања и стекла одређене андрагошке компетенције које користим у свакодневном раду. Садржаје семинара ћу примијенити у раду са колегама из школе који су ангажовани у образовању одраслих.

Интервјуи са педагозима у току реализације семинара пројекта *STARS*

Перица Иванек

ЈУ Пољопривредна и медицинска школа, Дистрикт Брчко

**Послије завршетка
првог циклуса
семинара, каква су
Ваша искуства у вези
са пројектом *STARS*?**

*Са задовољством могу изразити своја позитивна искуства везана за пројект *STARS* како у организацијском тако и у реализацијско-техничком погледу. Добро организовани тренинзи модула са квалитетним предавачима који су на веома стручан и интересантан интерактиван начин презентовали предвиђене садржаје и при томе, веома угодном атмосфером и радном климом постигли висок осјећај припадности групи као и заинтересованост свих учесника семинара.*

**Који садржај модула
Вам се највише
допао?**

С обзиром да су сви садржаји веома студиозно одабрани уз уважавање научно-теоријских утемељења образовања одраслих, тешко је неком од обрађених садржаја дати предност. Сви су на свој начин били квалитетни, занимљиви и потребни. Не умањујући важност и значај психолошких основа, карактеристика, стилова учења одраслих, затим визуализације и презентације, те курикулума и употреба интерактивних метода, сегмент везан за комуникацију и групну динамику и управљање образовном групом у раду са одраслима посебно је био занимљив и креативан.

Да ли имате додатне идеје за примјену садржаја семинара у раду са одраслим особама (нпр. са колегама, учесницима, другим школама...)?

Обрађивани садржаји на свим модулима су веома примјенљиви у свакодневном раду школског педагога јер у опису његових послова, битно мјесто заузима савјетодавни рад са наставницима и родитељима. Свакако треба истаћи и чињеницу да се ученици завршних разреда средњих школа могу посматрати као у доброј мјери одрасле особе, наравно са формалним образовним статусом, те се много тога може примијенити и на њих. Корисно би било када би се усвојена искуства појединаца-учесника пројекта дијелила са другим колегама педагозима у другим школама па и мјестима и тиме масовније примијенила и још више обогатила.

У којој мјери сте се бавили образовањем одраслих прије учешћа у пројекту STARS?

Морам признати да сам прије учешћа у пројекту STARS имао нешто другачију слику о образовању одраслих, те сам многе битне аспекте везане за образовање одраслих, некада и несвјесно, занемаривао. Разлог овога јесте управо перманентни рад са младима, ученицима, као и неосвијештеност чињенице да познавање и примјена многобројних темељних поставки образовања одраслих може унаприједити и рад са млађим нараштајима. Свакако да ћу након завршетка пројекта имати другачији приступ образовању одраслих и слободније и сигурније улазити у ове активности.

Које су Ваше жеље у вези са даљим развојем образовања одраслих?

Покушати промијенити перцепцију везану за образовање одраслих, при чему би се она схватила као потреба савременог доба у којем живимо. У ери цјеложивотног учења у друштву знања, једино оваквим приступом, прије свега нас педагога, и примјеном новоусвојених компетенција везаних за образовање одраслих, можемо нешто промијенити набоље.

Нермина Карахметовић

Мјешовита средња школа „Енвер Поздеровић“, Горажде

Послије завршетка првог циклуса семинара, каква су Ваша искуства у вези са пројектом STARS?

Пројекат STARS је одлично осмишљен и организован пројекат који је окупио угледне професоре са сарајевског, београдског и загребачког универзитета, те DVV Internationala. Укупно 32 педагога из цијеле БиХ имали су јединствену прилику учити од врхунских стручњака у пољу образовања одраслих, међусобно се упознати, размијенити искуства и заједно радити.

Који садржај модула Вам се највише допао?

Сви модули су одлично осмишљени, организовани и реализовани. Свако од водитеља семинара оставио је свој оригинални печат и немогуће их је поредити.

Да ли имате додатне идеје за примјену садржаја семинара у раду са одраслим особама (нпр. са колегама, учесницима, другим школама...)?

Наравно. Ја имам идеју да направимо пројекат, ми учесници семинара, у којему би сваки запослени педагог био носилац активности у свом граду, кантону, мјесту одакле долази, а незапослени педагози би били асистенти на подручју цијеле државе. Циљ пројекта би био да знања и вјештине које смо стекли у оквиру пројекта STARS пренесемо на наставнике у средњим школама које се баве образовањем одраслих у цијелој БиХ.

У којој мјери сте се бавили образовањем одраслих прије учешћа у пројекту STARS?

Ако одраслима сматрамо људе од навршених 16 године и старије, онда свакодневно. Поред тога наша школа врши образовање ванредних ученика, а то су пунољетне особе. Радила сам едукативне радионице за родитеље дјеце предшколског узраста и наставнике са подручја Горажда.

Како Ви оцјењујете стање образовања одраслих у БиХ?

Пуно тога се тек треба урадити на пољу образовања одраслих. Треба прво направити законску подлогу. Након тога искористити знања и вјештине педагога који ће у оквиру пројекта STARS бити сертификирани као мултипликатори, прво да подижу свијест о важности образовања одраслих, а затим да преносе своја знања и вјештине.

Свјетлана Мамић
Незапослени педагог из Бањалуке

Послије завршетка првог циклуса семинара, каква су Ваша искуства са пројектом STARS?

Изузетно сам задовољна што сам била дио овог пројекта и у сваком случају ово је незаборавно искуство. Сматрам да сам усвојила нова знања и унаприједила већ постојећа. Да није било пројекта STARS питање је да ли бих и када имала прилику слушати предаваче који су нас водили кроз овај пројекат, а који су ме одушевили сваки на свој начин. Из овог искуства одлазим богамија, не само за знања која сам усвојила већ и за дивна познанства која сам остварила током похађања ових семинара. У сваком случају, моја искуства су веома позитивна и веома сам задовољна концептом и реализацијом пројекта.

Који садржај модула Вам се највише допао?

Сви модули су били посебни и значајни сваки на свој начин, те сви садржаји пажљиво бирани и добро прилагођени. Уколико баш морам да издвојим неке, нека то буду Модул II „Комуникација, групна динамика и управљање образовном групом“ и Модул III „Визуализација и презентација у образовном раду са одраслима“.

Да ли имате додатне идеје за примјену садржаја семинара у раду са одраслим особама (нпр. са колегама, учесницима, другим школама...)?

Сви садржаји семинара су изузетно примјенљиви, како у професионалном тако и личном животу. Сигурно би било корисно упознати све особе које учествују директно у образовању одраслих са овим садржајима. То могу бити професори који су у улогама предавача, како у школама које се баве преквалификацијом и доквалификацијом тако и универзитетски професори. Нажалост, нисам запослена, али вјерујем да ће моје запослене колеге одмах почети са примјеном стечених знања у свом колективу. Такође, било би интересно покушати на неки начин умрежити школе па стечена знања пренијети и колегама - педагозима из других школа, општина, кантона, како би и они унаприједили свој колектив. Мислим да би било добро и покушати лобирати да сви који

су у подручју образовања одраслих морају проћи овакву или сличну андрагошку обуку.

Како Ви оцењујете стање образовања одраслих у БиХ?

Првенствено сматрам да у нашој култури уопште није развијена свијест о значају перманентног образовања. Људи ријетко ступају у образовни процес из жеље да стекну конкретна знања и компетенције, то најчешће раде само због сертификата, или зато што су условљени (нпр. од послодавца). Такође, сматрам да наставнички кадар код нас није довољно андрагошки обучен, већ да добар дио њих у образовању одраслих приступа као и у раду са дјецом, а знамо да то није исти процес. У сваком случају, иако стање не оцењујем баш најбоље, сматрам да је ово подручје које носи будућност и да има много простора за унапређење.

Које су Ваше жеље у вези са даљим развојем образовања одраслих?

Првенствено, вољела бих имати прилику да колегама из мог града, који нису имали прилику проћи овакву обуку, пренесем оно што сам научила. То би се могло реализовати кроз обуке које би се организовале у нашем граду. Наравно, вољела бих да и образовне институције препознају значај обуке кроз коју смо прошли те подрже одржавање такве обуке код нас. Овакво што не смије остати само на теорији. Такође, жељела бих да удруженим снагама на неки начин утичемо на свијест људи у БиХ о значају образовања одраслих и перманентног усавршавања.

Евалуација пројекта STARS

Извјештај о евалуацији пројекта STARS

Циљ пројекта STARS је подржавања структура за образовање одраслих у Босни и Херцеговини. Пројекат је почео у јулу 2013. године и биће окончан у децембру 2014.. У наведеном периоду организована је обука за 21 педагога из средњих стручних школа (10 из ФБиХ, 10 из РС, те 1 школе из Дистрикта Брчко), те за 11 педагога са евиденције бироа за запошљавање. Након завршених 5 модула, 16 педагога је одабрано за додатну обуку за мултипликаторе, која је реализована кроз додатна три модула.

У сврху евалуације пројекта, крајем септембра и почетком октобра 2014. године обављено је писмено анкетање педагога који су учествовали у пројекту, те су обављени разговори са директорима школа. У писменом анкетању учествовало је 11 педагога, а усмено су интервјуисана 3 директора. Обје групе су одабране методом случајног одабира.

Поред проведених анкетања учесника пројекта, током евалуације пројекта начињена је и анализа извјештаја тренера (предавача) са свих осам одржаних семинара. При том су анализирани ток и позитивни аспекти тренинга, примјери добре праксе, те проблеми, коментари и препоруке које су навели тренери појединих модула. Такођер су узете у обзир интерне евалуације које су спровели тренери у оквиру појединих семинара.

Резултати анкетирања педагога-мултипликатора

У оквиру писменог анкетирања педагога-мултипликатора који су учествовали у пројекту STARS испитано је укупно 11 особа. Сви испитаници су женског пола. Седам педагога је запослено у школама, три педагога су незапослена, једно лице ради у школи, али не на радном мјесту педагога.

Анкета се састојала од укупно 25 питања у којима су испитаници оцјењивали:

- а) пројекат у његовим појединим сегментима,
- б) воја знања стечена у оквиру овог пројекта, те
- ц) примјенљивост споменутих знања.

У оквиру свих питања, испитаници су имали могућност да додају свој лични коментар на конкретно питање. На крају упитника учесницима анкете је остављена могућност да наведу своје додатне примједбе, приједлоге или коментаре које нису имали прилику споменути у анкети.

Анкетирани педагози су у првом дијелу анкете оцијенили сљедеће аспекте пројекта STARS:

- 1) пројекат у цијелости,
- 2) комуникација са организаторима пројекта,
- 3) јасноћа циљева пројекта,
- 4) тематика семинара за педагоге,
- 5) предавачи на семинарима,
- 6) методика на семинарима и
- 7) услови на семинару (смјештај, храна, итд.).

Сви наведени сегменти су оцјењивани на скали од 1 (недовољан) до 5 (одличан).

У свим споменутих сегментима просјечна оцјена је изнад 4,6, што говори о изузетном квалитету спроведеног пројекта. Једина замјерка у области услова на семинарима се односи на измирење трошкова превоза, те два полазника предлажу да се ова проблематика убудуће ријеши на неки други начин. Споменута замјерка се вјероватно односи на препоруку организатора пројекта да учесници из истог града допућују заједно у мјесто одржавања семинара, што је у складу са еколошким и економским циљевима пројекта STARS. Овдје је битно нагласити да је наведени коментар непропорционалан у поређењу са врхунским садржајима који су понуђени на одржаним семинарима.

Своја знања из свих осам области које су обрађиване на појединим семинарима у току пројекта, испитивани педагози су (на скали од 1 до 5) оцијенили просјечном оцјеном између 4,45 и 4,82, што говори о високом степену знања стечених на семинарима у оквиру овог пројекта.

Што се тиче тематике и методике семинара, испитаници истичу како су уживали током цијеле обуке: Одабир тема, начин рада, активности предавача и појединих чланова групе су за сваку похвалу. Компактност и хомогеност групе је доприносила квалитету рада и ефикасности током радионица и свих активности током семинара. Дружење и размјена идеја током семинара су на високом нивоу. У сваком случају, једно изванредно искуство (професионално и лично).

Када је ријеч о примјенљивости стечених знања у пракси, сви анкетирани педагози су, без изузетка, мишљења да су знања и искуства стечена у овом пројекту у сваком случају примјенљива, како у свакодневном раду на пословима педагога тако и у евентуалним обукама у раду са одраслима. У својим настојањима већина испитаних има подршку директора своје школе, док један педагог тврди да има дјелимичну подршку директора школе у којој ради.

Подршка надлежних институција за образовање одраслих постоји, мада се већина анкетираних педагога слаже у томе да је та подршка само дјелимично присутна.

Сви анкетирани педагози се слажу са тврдњом да овај пројект може допринијети модернизацији локалних структура за образовање одраслих, те су спремни да у будућности учествују у сличним пројектима.

Резултати анкетања директора школа

Интервјуирани директори су високо свјесни важности образовања одраслих у Босни и Херцеговини те истичу важност цјеложивотног учења, посебно ако се у обзир узме неопходност преквалификације великог броја одраслих у циљу лакшег проналажења посла.

Сви анкетирани директори су мишљења да пројекат *STARS* може итекако допринијети унапређењу образовања одраслих у БиХ. Истиче се како је пројекат помогао створити слику како да се успјешно организује образовање одраслих, шта је потребно промијенити и како школа да организује свој дио у квалитетном образовању одраслих. Осим тога је указано на чињеницу да је DVV једна од ријетких организација која

дјелује на подручју цијеле државе БиХ. На тај начин DVV поставља темеље за квалитетно образовање одраслих у цијелој БиХ, након чега се стечена знања могу примјењивати на нижим нивоима (ентитетском, кантоналном).

Испитани директори корист од пројекта *STARS* за своју школу виде у томе што ће сазнања из пројекта помоћи да се у школи могу извршити све потребне припреме како би се подстакao развој образовања одраслих (опремање, развој стратегије, развој програма, формулирање приједлога упућених надлежном министарству за одређена занимања/профиле). Директори и педагози из њихових школа су се у оквиру пројекта *STARS* усавршили кроз семинаре, успоставили су важне контакте, продубили су своју сарадњу са DVV-ом, што све доноси корист, како за школу тако и за локалну заједницу.

Сви директори су спремни да на најбољи могући начин ангажују педагоге-мултипликаторе који су обучени у оквиру овог пројекта. У једној школи мултипликатор већ примјењује обрађене теме у свом раду.

Директори су навели разне идеје на који начин ће они лично подржавати образовање одраслих, те су спремни помоћи свима који су укључени у овај процес. То желе остварити тако што ће:

- подржавати цијеложивотно учење,
- сарађивати са привредним организацијама, предузетницима,
- писати приједлоге (елаборате) за министарства,
- пратити тржишта рада и реагирати,
- настојати да се уведу нови програми за образовање одраслих за сва звања и занимања за која постоје програми у њиховој школи

На питање да ли ће у својим настојањима имати подршку надлежних образовних институција (министарстава, педагошких завода итд.), сви директори одговарају да очекују да хоће. Истичу да министри подржавају идеју образовања одраслих, да већ добро сарађују са њима, те да су већ добили сагласност за одређене наставне планове и програме за образовање одраслих.

Као додатни коментар директори истичу проблематику постојања приватних школа, у којима се за веома кратак временски период може добити диплома за све струке/занимања.

Коментари и оцјене предавача (тренера)

Тренери који су држали семинаре у оквиру пројекта *STARS* сматрају да су одржани семинари у свим сегментима испунили очекивања учесника. По њиховом мишљењу, цјелокупан програм модула је успјешно реализован, уз максималну кооперацију свих учесника тренинга. Током трајања појединих семинара, сви тренери извјештавају о томе како је видљиво да су садржаји, реализовани на претходним модулима, усвојени и већ примјењиви у пракси.

Учесници су од тренера оцијењени као врло мотивисани, продуктивни и отворени за интерактивне активности и дискусије. По њиховом мишљењу, полазници су имали много енергије која се могла усмјерити и допринијети остваривању циља тренинга. Током цијелог тренинга полазници су имали позитиван став према учењу и сопственом развоју и промјени.

Тренери су у својим извјештајима такође похвалили организацију семинара. Истичу како је од велике помоћи било присуство сарадница на пројекту, које су водиле рачуна о логистици и свим организационим аспектима тренинга: Радни амбијент је био у потпуности андрагошки, просторије оптималне, намјештај адекватан, радни материјал доступан, техничка подршка обезбијеђена, поткрепљење и послужење врло примјерено и у складу са потребама полазника и тренера. На тај начин су се они, као тренери, могли посветити искључиво тренингу, учесницима и активностима.

Закључак

На крају се са сигурношћу може закључити да су сви актери укључени у пројекат *STARS* – како предавачи тако и педагози и директори школа – крајње задовољни резултатима пројекта. Евалуацијски упитници су у свим аспектима показали веома висок степен задовољства полазника, који су дали високе оцјене.

Анкетирани педагози и директори школа су без изузетка спремни да примијене стечена знања те да и у будућности учествују у сличним пројектима и на тај начин трајно осигурају бољи квалитет образовања одраслих у Босни и Херцеговини. У том смислу се може рећи да је пројекат *STARS* у потпуности испунио планиране циљеве.

Примјери добре праксе

ЈУ Електротехничка школа “Никола Тесла”, Бања Лука

ЈУ Електротехничка школа „Никола Тесла“ у Бањој Луци, иако под другим називима и под другим облицима организовања, има веома дугу и богату традицију. Велик број свршених основаца своје образовање жели наставити у овој школи, што указује да је школа и данас веома популарна. ЈУ Електротехничка школа „Никола Тесла“ уписује профиле са четворогодишњим трајањем школовања: техничар рачунарства, техничар електроенергетике, техничар телекомуникација и техничар електронике. Школа располаже са шеснаест учионица, пет модерно опремљених кабинета за рачунарство и програмирање, седам радионица за практичну наставу у којим могу да се изводе практичне и лабораторијске вјежбе за електричне машине, електрична мјерења, електронику, аутоматику, дигиталну технику, електричне инсталације.

Поред редовног образовања заступљено је и образовање одраслих, које се успјешно спроводи у нашој школи већ дуги низ година. Настава је организована и прилагођена одраслим полазницима у вечерњим терминима. Школа посједује опремљене кабине за извођење практичне и теоријске наставе. Предавачи су стручни и мотивисани за рад, труде се да на најбољи начин анимирају полазнике те да им пруже квалитетна знања. Одрасли полазници се образују за сљедећа занимања: техничар електронике, техничар рачунарства и техничар електроенергетике. Полазници се уписују првенствено због жеље да добију неопходну диплому, како би се квалификовали за боље радно мјесто у фирми у којој су већ запослени. Такође, преквалификацијом постају конкурентнији на тржишту рада и самим тим лакше долазе до радних мјеста. Искуство

им омогућава лакше праћење градива и наставног процеса, а најбоље се сналазе у групи предмета у којима је заступљен практични рад. Предавачи користе интерактивне методе и облике рада на наставном часу и тиме подстичу полазнике на активније учешће у наставном процесу.

Образовање одраслих

Наша школа прати трендове и потребе тржишта за тачно одређена усмјерења и занимања. Управо у складу с тим и са одредбама Закона о образовању одраслих организујемо наставне процесе и за одрасле полазнике, за она занимања која су најтраженија на тржишту рада.

У новије вријеме јавља се потреба за ужом специјализацијом одраслих полазника из области електротехничке струке. У прошлости смо тај вид обуке вршили са спољним сарадницима или спољним субјектима за тачно одређену групу полазника, а све у складу са потребама заинтересованих послодаваца. Такође смо омогућавали стицање дипломе петог степена образовања за све заинтересоване.

Наша школа је учествовала, а и даље ће учествовати, у низу пројеката који ће омогућити инсталацију и модернизацију ускоспецијализованих кабинета и лабораторија које ће се користити за обуку на раду на специфичнијим електроинсталатерским задацима (нпр. инсталатер фотонапонских система). Идући у том смјеру, очекујемо стицање могућности проширења области у којима се полазници могу додатно образовати за стицање најосновнијег техничког знања, али исто тако и за стицање ускоспецијализованог нивоа знања.

Наравно, сви ови кораци који се предузимају увијек ће стајати на располагању нашим редовним ученицима који та знања и вјештине могу са успјехом да примијене у наставку свог живота.

ЈУ Електротехничка школа "Никола Тесла", Бања Лука

Улица Јеврејска бр. 48, Бања Лука

тел/факс: 051/301-259

e-mail: elektra@inecco.net

web: www.ets.rs.ba

ЈУ Мјешовита средња грађевинско-геодетска школа, Тузла

ЈУ Мјешовита средња грађевинско-геодетска школа, Тузла, почела је са радом школске 1960/61. године. Од школске 2006/2007. године школа ради по модуларним наставним плановима и програма (EU VET II програм).

У свом саставу школа има четири врсте школа и то:

1. Грађевинску техничку школу,
2. Геодетску техничку школу,
3. Средњу школу примијењених умјетности и
4. Грађевинску стручну школу.

Школа је верификована за образовање редовних и ванредних ученика у складу са одговарајућим наставним плановима и програмима у:

1. Грађевинској техничкој школи за стручна звања: грађевински техничар и архитектонски техничар,
2. Геодетској техничкој школи за стручно звање геодетски техничар,
3. Грађевинској стручној школи: керамичар-терацер, зидар-фасадер, молер-фарбар-собосликар, тесар-кровопокривач и армирач-бетонирач,
4. Средњој школи примијењених умјетности: ликовни техничар за примијењено сликарство.

ЈУ Мјешовита средња грађевинско-геодетска школа Тузла је, на основу вредновања резултата рада од стране Педагошког завода Тузла, двије године узастопно, у школској 2011/2012. и 2012/2013. години, проглашена најуспјешнијом школом у категорији средњих техничких и стручних школа Тузланског кантона.

Образовање одраслих

Школа је верификована и за образовање одраслих – ванредних полазника, преквалификацију и доквалификацију.

У сарадњи са грађевинским предузећима, владиним и невладиним сектором, школа организује и образовање грађевинских радника за стицање стручног звања ВКВ и стручног звања мајстор као и организовање курсева за једноставне послове у грађевинарству.

Један дио полазника је већ запослен у грађевинским фирмама, али на једноставнијим пословима и због жеље за напредовањем и бољим, плаћенијим радним мјестом желе да се обуче и стекну диплому. Други дио полазника је завршио неку другу средњу школу и због веће могућности за запослење одлучују се за преквалификацију.

Школа је организовала и тромјесечне курсеве за једноставније послове у грађевинарству. Полазници су били из прогнаничке популације, из ромске популације и сл. Курсеви су организовани у сарадњи са невладиним организацијама и Бироом за запошљавање.

Образовање одраслих у будућности

Школа ће и у будућности пратити потребе тржишта рада, заједно са Привредном комором и грађевинским предузећима и у складу с тим потребама организовати образовање одраслих, доквалификацију и преквалификацију.

У последње вријеме акценат је стављен на енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије. Услијед недостатка одговарајућих стручно оспособљених радника на босанскохерцеговачком тржишту, препознали смо потребу за едукацијом, специјализацијом и усавршавањем радне снаге за енергетски ефикасну обнову и градњу објеката.

Искуства земаља ЕУ, искуства у региону и у самој Босни и Херцеговини показала су да енергетски ефикасна обнова и изградња нових нискоенергетских, пасивних и готово нула енергетских зграда тренутно представља велики изазов за грађевински сектор, па и индустрију у цјелини. Изградња зграда с малом потрошњом енергије захтијева висок квалитет извођења радова, пажљиво извођење и најситнијих детаља на вањској овојници зграде и на уграђеним техничким системима.

У складу с тим, и наши наставници-инжењери и наставници практичне наставе су у сарадњи са грађевинском школом из Швицарске *Polybau* из *Uzwila* и Центром за екологију и енергију, Тузла, успјешно завршили обуку из области топлотне изолације овојнице објеката.

Визија школе је усмјерена на сталну доедукацију наставника, опремање кабинета савременом опремом и јачање мотивације наставног и другог особља, јер само на тај начин можемо очекивати да ће и наши полазници бити задовољни и успјешни.

ЈУ Мјешовита средња грађевинско-геодетска школа, Тузла

Босне Сребрене 55, Тузла

тел: 035/228-512; факс: 035/228-513

e-mail: gradskola@bih.net.ba

web: www.gradjevinskogeodetska.com.ba

ЈУ Пољопривредна и медицинска школа, Дистрикт Брчко

ЈУ Пољопривредна и медицинска школа у Дистрикту Брчко основана је школске 1980/1981. године под називом Средња школа за усмјерено образовање и васпитање, да би 2006. године добила своје данашње име.

Осим учионица, лабораторија, информатичког кабинета и спортске дворане, школа користи и земљиште површине 2,5 хектара, на коме се реализује практична настава из области пољопривреде и прераде хране, са властитим воћњаком и пластеницима површине 0,3 хектара.

Тренутно се у нашој школи за разна занимања образује 1140 ученика у 43 одјељења, по EUVET програму. Ове године школа обиљежава 35 година постојања.

Поред редовних ученика, школа се бави образовањем одраслих у два подручја, са сљедећим струкама:

I Пољопривреда и прерада хране:

- пољопривредни техничари,
- ветеринарски техничари,
- прехрамбени техничари,
- цвјећар-вртлар,
- воћар-виноградар-винар,
- месар,
- пекар.

II Остале дјелатности:

- еколошки техничари,
- фризери.

Највеће интересовање за образовање

одраслих је за здравствено подручје, прије свега за занимање медицински техничар. Међутим, због непосједовања услова за организацију и реализацију практичне наставе, немамо сагласност надлежног Одјељења за образовање, што у будућности свакако треба бити један од важнијих проблема које треба ријешити.

С обзиром да се тренутно поред постојеће зграде школе гради савремени објект који ће посједовати 15 модерно опремљених кабинета за реализацију теоријске и практичне наставе, сматрамо да ћемо споменуте недостатке и проблеме веома успјешно ријешити у скорој будућности.

Када је у питању рад са полазницима у образовању одраслих, примјењује се индивидуално-информативно-инструктивна настава, при чему се материјали прилагођени потребама полазника, уз објашњења и упутства наставника, припремају за сваког кандидата. У обзир се узимају претходна искуства полазника, тренутне потребе, као и потребе у будућности, утемељене на савременим андрагошким принципима.

Наша школа посједује јасну визију за просперитет и развој у будућности, што се може видјети и кроз учешће у многобројним пројектима који треба да обезбиједи боље материјално-техничке услове, али и унаприједи постојеће људске ресурсе. Свакако да ће и учешће у пројекту STARS, помоћи у реализацији планираних циљева, поготово када је у питању образовање одраслих.

ЈУ Пољопривредна и медицинска школа у Дистрикту Брчко
Улица Васе Пелагића бр. 2, Брчко

тел/факс: 049/214-803

e-mail: poljmedskola@gmail.com

Удружење СТАРС

У оквиру пројекта «Јачање капацитета за образовање одраслих у техничким и стручним школама у БИХ – STARS» група педагога успјешно је окончала веома захтјевне обуке за образовни рад са одраслима и то кроз два циклуса. На информативном и мотивацијском састанку који је одржан 27. јуна 2014. године у Бањалуци 16 мултипликатора је исказало спремност да своје вјештине и знања о образовању одраслих учине доступним широком кругу грађана Босне и Херцеговине који имају потребу за додатним стручним знањима у области образовања одраслих, односно који се посредно или непосредно баве образовањем одраслих. Како би се на најједноставнији и најефикаснији начин ова, хвале вриједна, идеја у пракси и реализовала покренуте су активности на оснивању удружења грађана под називом STARS у складу са одредбама Закона о удружењима и фондацијама Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ», број: 32/01, 42/03, 63/08 и 76/11) којим се уређује оснивање, регистрација, унутрашња организација и престанак рада удружења и фондација, које желе да се региструју на нивоу Босне и Херцеговине.

Ову иницијативу, која је потекла од стране веома динамичне и мотивисане групе педагога из различитих градова у Босни и Херцеговини, који се не би упознали и размијенили своје идеје без пројекта STARS, са правом треба сматрати једним од додатних бенефита овог 18-мјесечног пројекта чији је циљ јачање капацитета образовања одраслих у Босни и Херцеговини. Оснивање Удружења и његово дјеловање може бити један од гараната одрживости Пројекта, односно наставак остварења његовог општег циља: осигурање квалитетног образовања одраслих путем континуиране андрагошке обуке професионалаца који раде у овом сегменту образовања.

У овој групи ентузијаста и професионалаца имамо пет незапослених и 11 запослених педагога, који су кроз учешће у пројекту STARS добили прилику да стекну или прошире своја знања везано за рад са одраслима, али и да се међусобно упознају, остваре групну кохезију, повежу се на нивоу заједничких интереса, стремљења и заједничког разумијевања значаја образовања одраслих, али и њихове битне улоге као професионалаца у образовању у стварању и одржавању квалитета образовања, као појединаца али и као групе.

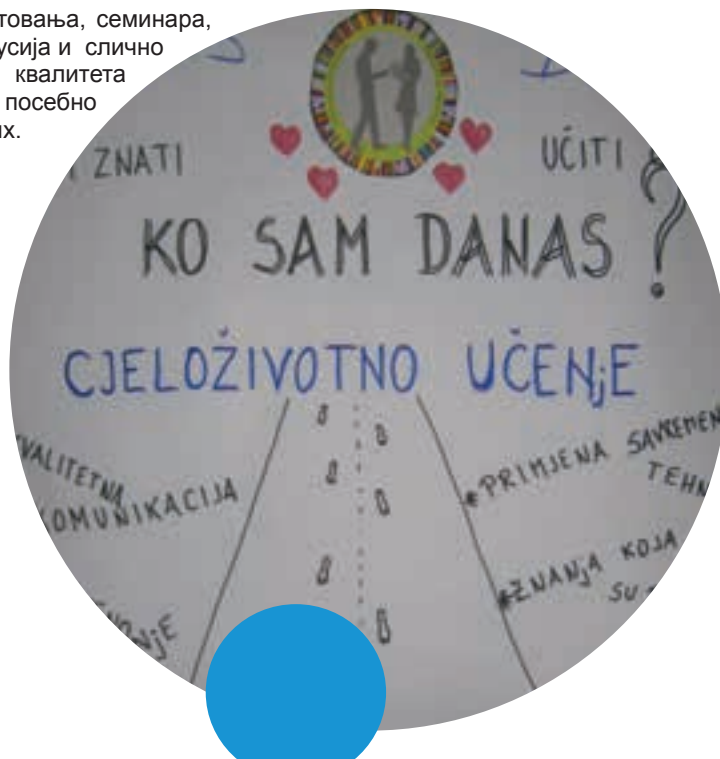
Значај и потреба оснивања Удружења је неупитна, а могу се истаћи и сљедећи разлози:

- Оснивањем Удружења мултипликатора и његовим дјеловањем олакшава се андрагошким кадровима да дођу до потребних знања и вјештина за рад са одраслима, али се и оснажује улога и стварају капацитети грађанског друштва у области образовања одраслих, сегмента образовања које се, да би правовремено одговарало на стално измјењиве потребе грађана, мора ослањати како на владине, јавне институције, тако и на широку лепезу грађанског, невладиног организовања и дјеловања;
- Чланови Удружења посједују различита искуства у раду са одраслима на пољу образовања тако да заједничким дјеловањем и коришћењем различитих стручних знања својих чланова, Удружење може квалитетно одговорити на потребе кадрова за различитим видовима стручног усавршавања (радионице, семинари, савјетовања и слично);
- Спремношћу на рад и дјеловање, Удружење ће се искључиво бавити темама које доприносе квалитету образовања одраслих;
- Удружење је прилика за незапослене педагоге који ће реализовати обуке, савјетовања и сл, да стичу радно искуство у оквиру организација цивилног друштва. Стечена искуства кроз рад у Удружењу, у најбољем случају, могу довести до лакшег укључивања на тржиште рада и побољшати шансу својих (незапослених) чланова да се запосле у институцијама образовања, али у другим институцијама које имају потребу за високообразованим кадровима који посједују специфична знања и вјештине;
- У ситуацији када је већина надлежних образовних власти у нашој земљи у процесу законског уређења образовања одраслих и када се законима предвиђа континуирана андрагошка обука кадрова у образовању одраслих, професионални капацитети удружења могу бити препознати и коришћени од стране образовних власти на свим нивоима за андрагошке обуке запослених у образовању;
- Удружење STARS је од суштинског значаја за даљу дисеминацију резултата пројекта и помаже јачање капацитета образовања одраслих у техничким и стручним школама у Босни и Херцеговини. Као и са многим другим пројектима, питање одрживости је директно повезано посвећености група које су укључене у пројекат. Својом иницијативом мултипликатори-педагози су доказали да су спремни да своја знања и вјештине пренесу на друге и да раде, како у својим школама и срединама у оквиру својих редовних радних обавеза, тако и у широј заједници, у школама, са одраслим полазницима, маргинализованим групама и организацијама цивилног друштва кроз свој ангажман у удружењу.

У којој мјери ће Удружење STARS успјети у својим стремљењима зависи од разних детерминанти. Прије свега, потребна је подршка домаћих и међународних донатора идејама и пројектима Удружења да би се организовали тренинзи, семинари и савјетовања. С друге стране, квалитет рада и опстанак Удружења неће само зависити од материјалне и финансијске подршке већ и од посвећености чланова Удружења и њихове спремности да своје слободно вријеме троше на провођење активности Удружења и остварење зацртаних циљева.

На крају, можда истаћи само кључне циљеве Удружења:

- Промовисање значаја цјеложивотног учења,
- Пружање базичних и напредних андрагошких обука професионалцима у образовању и другим заинтересованим грађанима,
- Истраживања у области образовања одраслих,
- Подстицање грађана да учествују у друштвеном животу и својим активним дјеловањем доприносе развоју грађанске свијести и утицаја грађана на квалитет рада јавних институција,
- Промоција квалитетне комуникације и рад на усавршавању комуникацијских вјештина,
- Залагање за толеранцију и право на различитост у мишљењу и дјеловању,
- Подршка цјеложивотном учењу чланова Удружења организовањем стручног усавршавања чланова Удружења путем радионица, семинара и екскурзија и сл,
- Организовање савјетовања, семинара, трибина, панел дискусија и слично у циљу подизања квалитета одгоја и образовања, посебно образовања одраслих.

Списак школа учесница у пројекту

Све школе и њихови педагози су од надлежних министарстава образовања (кантоналних министарстава), Завода за образовање одраслих (Република Српска) и Одјељења за образовање (Дистрикт Брчко) изабрани да учествују у овом пројекту.

Економска школа, Бања Лука

директор: Нада Вулић

педагог: Јасенка Влацић

Електротехничка школа “Никола Тесла”, Бања Лука

директор: Војислав Поповић

педагог: Миланка Џепина Радуљ

Средњошколски центар „Gaudeamus“, Бања Лука

директор: Рада Клинцов

педагог: Нада Дамјановић

Техничка школа „Михајло Пупин“, Бијељина

директор: Раденко Тодоровић

педагог: Вера Вујић

Пољопривредна и медицинска школа, Брчко

директор: Сеад Бечић

педагог: Перица Иванек

Стручна и техничка школа, Дервента

директор: Бранка Јовић

педагог: Татјана Ђурђевић

Саобраћајна и електрошкола, Добој

директор: Спасоје Васиљевић

педагог: Весна Јевтић

Економска и трговинска школа, Добој

директор: Драган Марић

педагог: Зоран Марковић

МСШ «Енвер Поздеровић», Горажде

директор: Енека Рашчић

педагог: Нермина Карахметовић

Средња школа „28. јуни“, Источно Сарајево

директор: Млађенка Пандуревић

педагог: Љиљана Пурковић

Средња струковна школа, Јајце

директор: Зденко Истванић

педагог: Драгана Црноја

Средња струковна школа Силвија Страхимира Крањчевића, Ливно

директор: Саша Грабовац

педагог: Дарко Перковић

Средња туристичко-угоститељска школа, Мостар

директор: Перкан Перван

педагог: Јулинета Јурић

Средња Школа Пере Зечевића, Оџак

директор: Иванка Пудић

педагог: Свјетлана Кесеџић

Медицинска, технолошка и грађевинска школа, Приједор

директор: Миленко Косић

педагог: Милена Тошић

Мјешовита средња школа, Сански Мост

директор: Сеад Миџан

педагог: Нејра Курбеговић

СШ пољопривреде, прехране, ветерине и услужних дјелатности, Сарајево

директор: Суад Алић

педагог: Мериha Хамамџић

Средња струковна школа, Широки Бријег

директор: Маринко Жељко

педагог: Љерка Налетилић

Центар средњих школа, Требиње

директор: Васиљко Шкриван

педагог: Ивана Пешикан

Мјешовита грађевинско-геодетска школа, Тузла

директор: Мевлудин Ферхатовић

педагог: Емира Хамидовић

Мјешовита средња индустријска школа, Зеница

директор: Фадил Хоџић

педагог: Мирослав Будиша

Списак незапослених педагога, учесника у пројекту:

Сви незапослени педагози су изабрани или предложени од надлежних завода за запошљавање.

Аида Јашаревић, Зеница

Азра Гршић, Тузла

Дина Омеровић, Сарајево

Драженка Голоигра, Источно Сарајево

Есма Бешић, Дистрикт Брчко

Јасна Гарић, Добој

Катарина Филиповић, Орашје

Маја Пердан, Бијељина

Меланија Ивеља, Требиње

Мелина Керановић-Селимовић, Сански Мост

Свјетлана Мамић, Бања Лука

● STARS

Strengthening Adult Education Resources
in technical and vocational schools in
Bosnia and Herzegovina

Imprint

PUBLISHER:

DVV International (Institute for International Cooperation
of the German Adult Education Association)

FOR THE PUBLISHER:

Emir Avdagić M.A.

EDITORIAL:

Dorothee Baumann M.Sc.
Jelena Vučić
Lejla Bešliagić

BCS LANGUAGE LECTOR:

Srđan Arkoš

ENGLISH TRANSLATION:

Lejla Bešliagić
Jelena Vučić

ENGLISH LANGUAGE LECTOR:

Medina Malagić

DESIGN AND LAYOUT:

Indira Isanović

PRINT:

Forma Graf, Sarajevo

PUBLISHER'S ADDRESS:

DVV International - Office in Bosnia and Herzegovina
Kulovića 8, 71000 Sarajevo, BiH
tel.: +387 33 552-291; telefax: +387 33 552-290
email: info@dvv-international.ba
web: www.dvv-soe.org

CIRCULATION:

300 exemplars English / BCS - Roman script
200 exemplars English / BCS - Cyrillic script

Preface

*The publication in front of you is one of the results of **STARS** (Strengthening Adult Education Resources in technical and vocational schools in Bosnia and Herzegovina). The objective of this publication is to present the results of the project, recommendations and further opportunities for improving practices in Adult Education in Bosnia and Herzegovina in the context of lifelong learning as an imperative of the times in which we live, in addition to the implementation of project activities, project implementers and target groups. Joint efforts in the development of the Adult Education sector in our country have been going on for years, and the realization of this project, funded by the European Union, unquestionably contributed to this development. I use this opportunity to express my gratitude, once again, to the competent educational institutions, partners, trainers and participants in this project, without whose professional cooperation the realization of this project would not have been possible. I hope that this publication will be a source of interesting information and new ideas, and that it will inspire us all to give an even greater contribution to the development of Adult Education in our country.*

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Emir', is centered on the page.

Emir Avdagić, M.A.

DVV International
the Director of the Office for Bosnia and Herzegovina

Contents

Preface	63
About the Project STARS	65
Implementator and Partner Organizations.....	68
Seminars for Pedagogues and Multipliers.....	76
Database of Multipliers	89
Interviews With Pedagogues During the Implementation of the Project STARS Seminars	100
Evaluation.....	105
Best Practice Examples of the Participating Schools	110
NGO STARS.....	116
List of Schools Participating in the Project	119
Ist of Unemployed Pedagogues Participating in the Project.....	121

About the Project STARS

STARS – Strengthening Adult Education Resources in Technical and Vocational Schools in BiH

At the beginning of a project there is always an objective that is to be realized within the forthcoming implementation period. DVV International and its partners, Institute of Adult Education of the Republic of Srpska and PI Mixed Secondary School, Tešanj, set the following objective: Within the 18 months of implementation (July 2013 – December 2014) of the **STARS** project we wanted to strengthen Adult Education capacities in secondary technical and vocational schools in Bosnia and Herzegovina.

The fulfillment of a sublime and ambitious objective requires the common efforts of all stakeholders involved in the complex system called “education”. Who are the human resources, what are the capacities that have to be strengthened, empowered and encouraged to introduce modern and innovative approaches in the Bosnian-Herzegovinian secondary educational system? The project sought for complementary interventions at different levels of the educational system. First, at the micro-level activities were designed aiming at 32 pedagogues from all over the country, out of which 21 who are employed at secondary technical and vocational schools and 11 unemployed. These pedagogues being trained during five modules on Adult Education (cf: report on seminars for pedagogues and multipliers, pp.76-88) are supposed to introduce their acquired competences and skills on adult learning and teaching in their everyday work at school. Second, multipliers trained during three supplementary modules for the training of trainers as well as school headmasters are supposed to have influence on the meso-level,

on the level of the school itself. This should be done by realizing trainings with other school teachers on various topics of adult teaching and learning, but also by actively working on the improvement of institutional performances of the schools. The openness of the schools' headmasters for new approaches to school marketing and management, new forms of learning and teaching as well as program extensions for extraordinary adult learners and the private sector is crucial to attract learners – especially in a society, where demographic changes and ageing population is already today a noticeable social phenomenon. Therefore, headmasters were provided with an extra training on management in education by DVV International from September 2014 until November 2014. Third, decision-makers on the macro-level are targeted by the project. Their involvement at the beginning of the project, but also in the last implementation period of the project, was important to secure a sustainable impact of the project. During consultative meetings at the cantonal Ministries for Education, cantonal Pedagogical Institutes, at the Institute of Adult Education of the Republic of Srpska and the Pedagogical Institute of Brčko District in which pedagogues and multipliers were present, ideas about further dissemination of the pedagogues' skills and competences in the field of Adult Education were discussed, and topics on the legal aspects and existing and planned Laws on Adult Education, were raised.

November 2014 – mission accomplished? In order not to anticipate the results of the internal evaluation undertaken in September and October 2014, (cf: report *Internal evaluation*, pp. 105-109) we should first take a step back and reflect on the prerequisites for the successful implementation of the **STARS** project. Advocating for a systemic approach to education as a complex socio-cultural system in the sense of Niklas Luhmann², i.e. that the social system “education” is based on communicative interactions between individual actors involved in this self-referential system, but also between the system as such and its environment, the first question to be raised is: Do the actors involved in the system “secondary education in technical and vocational schools in BiH” agree upon and be aware of common needs for changes of the current situation with regard to challenges coming from the environment?

Motivations for the individual actor – pedagogues, school headmasters, students, adult learners or counsellors on behalf of the Pedagogical Institutes or Educational Ministries – to improve the performance of the system or to block innovations can be manifold. An ageing Bosnian-Herzegovinian society and less regular students to attend schools, especially in the rural areas, might urge headmasters to open their schools to extraordinary adult learners and to create further vocational training opportunities. A high number of adults not having accomplished their secondary education completely dropped out the labour market have to be (re-)integrated through prequalification and additional qualification measures in order to prevent social riots and the collapse of other social systems. Political institutions should be aware of this. Future adult learners might be motivated to pre- or requalify at VET schools in order

2 Luhmann, Niklas (1987): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp Verlag, Berlin.

to enhance their chances on the labour market. Private companies request skilled workers who are not only able to work with modern technologies, but who have also gained social skills. Pedagogues aspire for a convenient school atmosphere where learning and teaching go hand-in-hand in order to prevent delinquency, to enhance chances for marginalized groups in society and in the labour market and to foster cooperation between adults, adult learners, teachers and students. Pedagogues might even find extracurricular honorary work and therefore enhance their professional performance, since Adult Education is and should not be restricted to the formal educational system.

It is true that the objective of strengthening Adult Education capacities in secondary technical and vocational schools in Bosnia and Herzegovina is neither simple to achieve nor to measure. Therefore, the focus should be, as stated by Ann L. Swartz, “neither purely individual or social-cultural, but rather the points of interaction where individual and context meet” (Swartz, 58). That is why we acknowledged different levels, with which we were working during the activities within the **STARS** project outlined above. In the aftermath of the project, it is up to you – pedagogues, multipliers, school headmasters and counsellors at political institutions – to best use the skills, knowledge and competences you acquired during the different interventions of the **STARS** project at the micro-, meso- and macro-level to shape the learning and teaching environment of the future. In the same way that it is “now widely accepted that, for students to learn science, they must build on their experiences and knowledge about the world” (Jacobson/Wilensky, 20), I encourage you to use your experiences and the friendships and interpersonal contacts you made during the trainings to make a difference at the level of your everyday sphere of influence with other teachers, board members, teenage and adult learners and parents.

Sarajevo, October 2014

Dorothee Baumann

Bibliography:

- **Jacobson Michael J. / Wilensky, Uri** (2006). *Complex Systems in Education: Scientific and Educational Importance and Implications for the Learning Sciences*. *The Journal of the Learning Sciences*, 15(1), 11-34.
- **Luhmann, Niklas** (1987): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp Verlag. Berlin.
- **Swartz, Ann. L.** (2009): *Complexity Science and Adult Education: The role of trauma in nurses' embodied learning*. *The Pennsylvania State University*.

Implementator and Partner Organizations

DVV International

DVV International Office in Bosnia and Herzegovina is the field office of the Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (Deutscher Volkshochschul-Verband e.V. DVV), i.e., the Institute of the federal umbrella association for the 16 regional associations of German community Adult Education centres (Volkshochschulen, VHS). The German Adult Education Association and the Institute represent the interests of the association's members, as well as over 1000 Adult Education

centres at the national, European and international level. The domestic and international work of DVV International is guided by a commitment to human rights and the Institute's principles on the promotion of perspectives for women and gender equality. In the field of Adult Education, DVV International is active on a worldwide basis cooperating with more than 200 partners in 35 countries. The Institute as a professional partner brings experience and resources to joint projects and at the same time learns from its partners. DVV International is financed primarily by public funds of FR Germany, in particular by the Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ), by the German Foreign Office (AA), as well as other sources (e.g. European Union).

DVV International follows a sectoral approach with the aim of improving structures in the areas of policy, legislation and financing, while enforcing professionalization that is relevant for Adult Education in theory and practice.

By strengthening the performance capacity of partners in youth and Adult Education, the Institute seeks to establish sustainable and effective local and national social structures as a factor in poverty reduction. An important principle of cooperation is reflected in the European and international networking with professional organizations for Adult Education, and in development cooperation.

Education is a basic need and an essential precondition for development.

The education of youth and adults is a core component of an education system and plays a key role in the process of lifelong learning as general, vocational, cultural and scientific professional excellence. Informal training and extracurricular programs that provide young people and adults with life-skills training serve functions that complement formal education and training and compensate for their deficiencies.

The Office in Bosnia and Herzegovina started its work in September 2000. The office's objective is the support and development of structures of cooperation, which contributes to more efficient utilization of the potential of Adult Education for the development of the social structure. All partner organizations contribute to improving opportunities for additional education and training, through joint cooperation, especially for socially vulnerable groups, in order to achieve the appropriate conditions of existence and employment.

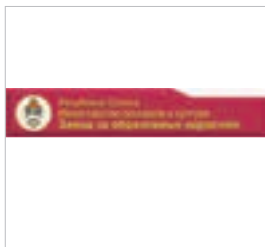
The activities of DVV International have been creating opportunities for democratic participation of social groups that are not able to utilize their basic human rights, namely the right to education and in society establishment. Therefore, the activities of DVV International contribute to their integration. In cooperation with many partner organizations in Bosnia and Herzegovina, our common focus was on:

- improving the quality and range of educational provision for young people and adults,
- strengthening knowledge and awareness of Adult Education in Bosnia and Herzegovina in public,
- involving an innovative potential for Adult Education's domain through cooperation of partner organizations,
- ensuring possibilities of access to educational provision for various target groups,
- improving employability through further education and training,
- forming and creating structures for Adult Education,
- lobbying and making legal regulations for Adult Education in Bosnia and Herzegovina

In addition to the above mentioned, DVV International issued dozens of titles of specialized publications and enabled the realization of a large number of scientific meetings and conferences, festivals of lifelong learning, study tours, seminars and trainings in the period of its operation in Bosnia and Herzegovina, and brought together the institutions and organizations dealing with Adult Education in international and European professional cooperation.

October 2014,
Emir Avdagić M.A.

THE INSTITUTE OF ADULT EDUCATION

The Institute of Adult Education was established by the Republic Administration Act at the 25th session of the General Assembly held on 25th November 2009, and its establishment was provided by the Adult Education Act that was adopted by the General Assembly of the Republic of Srpska at the 31st session held on June 11, 2009.

Adult education is emphasized as an integral part of the education system in the Republic of Srpska, which was confirmed by adopting the legal documents with great

importance.

Through the implementation of the Adult Education Act, with the development and adoption of bylaws and through motivation of the institutions that are able and willing to deal with Adult Education, as well as attracting adult learners, the Institute supports the development of a modern and flexible system of Adult Education in the Republic of Srpska, which follows the requirements of the labor market and learning principles and best practices from EU member states. Due to the the structure of the staff and the quality of education at the national and local level, the education system is currently unable to meet the needs of the economy. Therefore, it is necessary to permanently align education with labor market needs.

Taking the needs into consideration, the Institute has begun with the affirmation of Adult Education promotion on the basis of lifelong learning principles; rational usage of educational possibilities, geographical proximity and availability of education to everyone under equal circumstances, in accordance with their capabilities; freedom and autonomy to choose manner, content, format, means and methods of education; accepting the differences and involving persons with psycho-physical difficulties; professional and moral responsibilities of Adult Education workers; quality of educational offers and respecting the personality and dignity of each participant involved in the education of adults.

The Institute of Adult Education constantly determines the needs for certain educational programs in order to acquire occupations that are missing in labor market, and all with the aim to accomplish the vision of the Institute - establishment of the system of Adults Education that will enable, on the basis of the "learning society" principle, the satisfaction of the labor market, increase of employment, improvement of life standards i.e. quality of life.

The main tasks of the Institute are: data monitoring of the labor market situation regarding supply and demand for certain occupations, gathering information on organizers and programs of education of adults, legislative,

review of existing finance systems, development of a system for insurance of quality and the procedure of accreditation for facilities that deal with the education of adults, raising public awareness regarding the importance of continuous education, coordination and implementation of the projects accepted by the Government of the Republic of Srpska and the Ministry of Education and Culture which are reflected through teamwork, monitoring and evaluation, preparation of final documents and their adoption. This is followed by harmonization of standards and legislation in the domain of education of adults with international standards and EU standards, cooperation with Bosnian and Herzegovinian and entity bodies regarding mutual projects and cooperation with foreign organizations (governmental and nongovernmental).

Furthermore, the activities of the Institute enable the forming of a plan of Adult Education, which by coming up with a concrete Adult Education program provides the possibility to acquire at least a basic education; training for adults who are without formal education; granting higher level of education and training, possibility of additional qualifications, requalifications and continuing professional development, including the possibility to learn and to acquire knowledge and skills that suit individual competence, affinity and age.

So far, at the proposal of the Institute 35 training programs and 4 supplemental training programs were published. The adoption of such programs and their implementation create an opportunity to accomplish the training for specific jobs in a shorter period of time. After participants have such programs completed they are awarded valid public certificates.

Through training programs participants are prepared to perform certain jobs and gain knowledge and skills to do less complex or simple jobs within certain occupations. These programs are designed primarily for persons with a primary education, but the program itself can also be planned and completed by persons with a secondary education.

Through a supplement training program, participants review and complement knowledge acquired in their level of education and develop different skills and abilities to work in line with market needs and technology development. After participants have such supplement programs completed they are awarded valid public certificates.

The Adult Education Act stipulates that these educational programs are brought by responsible ministries at the proposal of the Institute of Adult Education, which previously obtained the opinion of the competent ministries, Employment Bureau of the Republic of Srpska, employment agencies, Chamber of Commerce of the Republic of Srpska and the Association of Employers.

Besides the above mentioned, Adult Education providers give the possibility of elementary education, retraining and vocational training in 13 professions in 63 occupations at secondary education level. At this moment the Republic of Srpska has 49 accredited Adult Education providers.

You can find all information about the programs and providers at www.mpoo.org.

MIXED SECONDARY SCHOOL TEŠANJ

Mixed Secondary School Tešanj educates students of 3rd and 4th degree according to GTZ (Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit) and EUVET (European Union Vocational Education and Training) programs, with the support of the European Union to secondary vocational Education and Training in Bosnia and Herzegovina.

In Mixed Secondary School Tešanj the following family occupations are presented: Mechanical Engineering and Metalworking, Electrical Engineering, Agriculture and Food Processing, Hospitality and Tourism, Services, Transport, Textiles and Leather Processing, Forestry and Wood Processing, Geodetic and Civil Engineering, Economics, Law and Administration. PI Mixed Secondary School Tešanj, participates in the reform of vocational education since 1998. VET reform program in BiH is supported by the European Union. The first steps of reform are made through the PHARE (Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy) program, which resulted in creating a curriculum based on the modular structure. Today, the curricula are implemented by EUVET 4 program.

The results achieved by the reform are reflected in the following: more active relationship with the labor market is established and enrollment policy is improved; teacher training, in order to enhance their competencies, is continuously conducted; adult education and lifelong learning is encouraged and the school is equipped with new modern cabinets in which new knowledge and skills are gained through the application of new technology for practical training.

Through informal education, the additional education and professional training for 385 trainees was carried out along with the successful implementation of many programs and projects from 2004 to 2012. Completed projects and programs for the professional development of trainees from 2004 to 2012 are supported by the following international organizations: USAID, GIZ, DVV International Office in Bosnia and Herzegovina, LERC, Centro Formazione Pordenone ITALY; by the following executive authorities: Federal Employment Service, the Federal Ministry of Education and Science, Government of Zenica - Dobož Canton; municipalities of Tešanj, Maglaj, Usora and Dobož South; by business people and organizations at local levels: Association of Entrepreneurs Jelah - Tešanj, NGOs, Partners: Prevent FAD Ltd. Jelah and Cosic Promex from Usora, which employs a significant number of welders.

Cooperation through informal education is an extremely important aspect in which Mixed Secondary School Tešanj successfully participates in Adult

Education in the context of lifelong learning in Bosnia and Herzegovina and connects the school with entrepreneurs in order to facilitate the employment of young people and increase their level of competitiveness in the labor market. One such example is the cooperation with the school center Velenje, where mutual cooperation in the field of education, training of teachers, promotion and development of didactic equipment, research works of students and teachers and joint projects related to the development of the economy, entrepreneurship and Adult Education is realized in Slovenia, Bosnia and Herzegovina and other places in the southwestern Balkans. It should be noted that the Mixed Secondary School Tešanj has great support from the school center Velenje when it comes to training teachers and students in the specialization of Mechatronics. This training is reflected in the following fields of learning, which are complex and today's market requires new techniques in their work and seeks for trained personnel in such fields: Electrohydraulics, Pneumatics, Automation, PLC, Robotics. The Mixed Secondary School has already received the necessary training for the profession of Mechatronics. Within the framework of this cooperation, at the beginning of this school year nine of our students (6 mechatronics technicians and three electrical engineers) went on a two-year educational program at SC Velenje, where they will receive certificates that are recognized at the European level.

The Mixed Secondary School Tešanj cooperated and signed a contract on a dual system of education with the company Mann Hummel by the end of 2018, which is another indicator of cooperation at the local level. We must point out that this is the first form of a dual system of education (ie. combined theoretical and practical training) and the Mixed Secondary School, Tešanj, as a driving force of this type of education, wants to give a good example for other educational institutions to follow. In January 2013, 26 production workers who have completed the school for the occupation of Metal Cutting Processor were employed. In the academic 2014/15 there has been a continuous enrollment for the mentioned occupations because of the recruitment plan in company Mann Hummel

Another cooperation at the local level has been established with the company Fad Prevent. The project whose goal was education for CNC operators is an ideal example of successful cooperation of the Mixed Secondary School, Agency for development of the municipality Tešanj and the local economy. The company FAD Prevent had an important role in the project because it expressed the need for recruiting new staff and retraining the existing one, and thus it provided our

certified candidates with employment and stability. Mutual cooperation can also be seen in the developing of curriculum (2 modules are implemented by the school while the third is implemented in the company). This project included 50 candidates (of which 40 are registered at employment offices).

In 2013 we were honored to host the Ambassador of the United States Patrick Moon. The Ambassador was welcomed by the headmaster of the Mixed Secondary School, Muharem Saračević with his assistants and associates in teaching in the presence of representatives of USAID, the TRA, the company Mann Hummel, Advisory Council and the president of the school board. Mr.

Moon particularly emphasized that this visit was not coincidental, and that the credit goes to activities done in projects that have been supported by USAID. Also, in March of this year the Mixed Secondary School Tešanj was visited by a high delegation led by the Deputy Head of the EU in Bosnia and Herzegovina, Renzo Davidi, and consisted of the ambassadors of three countries that are EU member states - Sweden, Romania and Croatia.

On June 19, 2014 the gala event to mark the official opening of the Adult Education Centre Tešanj was organized. It is the first in the Federation of Bosnia and Herzegovina, institutionally based on the cooperation of local authorities, the education system and the private sector of the Municipality of Tešanj. Since the implementation of the project resulted in innovation, the legal regulation of the legislature at the level of Zenica - Dobož Canton is expected in the near future. The Project Holder is the Agency for the Development of the Municipality of Tešanj in cooperation with the Mixed Secondary School Tešanj. The Adult Education Centre has already shown its first results. In the previous period the first candidates for CNC operators, metal grinders and processors of metal cutting

successfully completed vocational training for the enterprises Mann Hummel, Pobjeda and Enker.

The mission of the school: “Knowledge for Life”

We exist in order to qualitatively, professionally and in a modern way educate generations of students from our community, to mold young people into professional and competent people who are involved in continuous education for adults.

Your success is a reflection of our success!

The vision of the school:

We want to become a school leader in the education market which will reach European standards in vocational education and training. We will strive to enable conditions for the expansion of the practical application of knowledge, especially in order to train students for the labor market, because we think that the future of these schools coincides with the development of our region's future.

Seminars for Pedagogues and Multipliers

Modules on Adult Education (for pedagogues)

The cycles for the modules on Adult Education for pedagogues consisted of five seminars (2 days per seminar) for two groups from the Republic of Srpska, the Federation of Bosnia and Herzegovina and Brčko District and encompassed a total of 32 pedagogues. These seminars were held from December 2013 until April 2014. Two trainers were present at each seminar, which led to an orientation towards the participants and interactive work within a number of workshops. During the seminars the participants gained a comprehensive and profound knowledge of the broader field of Adult Education through a modular training program. Before the implementation of these seminars, the preparatory seminar for the unemployed pedagogues was held in Sarajevo from 11/12/2013 until 11/13/2013. The seminar was led by the trainer Genas Sanja Handžar.

Preparatory training for the unemployed pedagogues is designed in a way so that the participants were introduced with a part of the basic set of skills, knowledge and attitudes that, in addition to the specific expertise, enable and enhance the efficiency and productivity of people, both at the personal level as well as in the sphere of labor, thus increasing the chances for employment.

In order to integrate the newly acquired knowledge with the specific expertise of the participants, one part of the training related to the specific job requirements of the school pedagogue and psychologist.

Each session also represented an opportunity for the participants to self-assess and direct the development of their own competences. A series of interactive activities during the session enabled participants to critically analyze their existing and new ideas; knowledge; skills and attitudes; and therefore allowing for their future development.

As future multipliers, participants were continuously reconsidering their own presentation during the work at the designated contents; communication and facilitation skills in order to better educate and prepare themselves for the role of multipliers.

After completing the training the participants are expected to:

- understand the importance of lifelong learning and develop a passion and dedication to the continuous development of their own and other adults' abilities,
- recognize the importance of the basic set of skills, knowledge and attitudes which, in addition to the specific expertise, contribute to the efficiency and productivity in the sphere of labor, therefore increasing the employment opportunities,
- understand the importance and the basic principles of the development and enhancement of their own creativity, innovation and entrepreneurial competencies as well as the tools which might be helpful,
- be able to assess their own strengths and challenges and to adequately direct their own development towards increasing the self-esteem and self-confidence, inner motivation, capacity for new learning, coping with change and stress,
- consider the specific job requirements of the school pedagogue - psychologist with a special focus on the challenges in defining and measuring the quality of the teacher's work,
- recognize the most common mistakes in working with adults and the ability to distinguish effective from ineffective forms of development and human resource management, with a particular focus on effective and ineffective forms of professional development of teachers,
- measure up their own forces in presentation, communication and facilitation skills and develop the motivation to act as multipliers of the **STARS** project.

The first module on “Adult learning - the psychological basis, characteristics, learning styles” was held from 12/05/2013 until 12/06/2013 in Banja Luka, for the first group and from 19/12/2013 until 20/12/2013 for the second group. The training was led by Mirjana Mavrak, Ph.D and Sandra Bjelan, M.Sc. from the Faculty of Philosophy, University of Sarajevo.

Within **the first module** the participants acquired general knowledge on the characteristics of adulthood (psychological, social, emotional, professional maturity) as well as on life and work life stages of an adult. Special attention was paid to the specificity of adult learning, learning possibilities and cognitive potentials, problems of motivation, managing of the learning process and basic principles of educational work with adults. Thematic units of module I were: psychological basics of adult learning - adulthood – term, concept, characteristics; relevance, needs and functions of Adult Education – individual and social; principles of educational work with adults; learning abilities and forms of intelligence; recognition and learning styles; motivation, readiness and barriers in the process of Adult Education – relevance, forms and overcoming; adult educator – functions, roles and teaching styles.

Participants were given the option to connect the current knowledge on educational sciences with andragogical information on adult learning. There is a space for a reflection of traditional and nontraditional approach to Adult Education. There was a lively participation when it came to analyzing the learning-teaching process, which was part of the seminar, and this process was associated with certain theoretical assumptions on which it has been discussed. It was possible to learn from the analysis of the learning situation with present participants. The additional requirements for the networking of educators and leaders of the seminar, but also for networking with each other, were created, especially given fact to different rates of prior engagement in the

field of Adult Education. The various links with organizers and international organizations involved in Adult Education were intensifying. Participants were guided through the process of andragogical self-reflection and this strengthens the linkages between them.

The second module was held from 01/20/2014 until 01/21/2014 for the first group, and from 01/22/2014 until 01/23/2014 for the second group, in Zenica on the topic “Communication, group dynamics and management of Adult Education groups”. The training was led by the trainers Katarina Popović, PhD and Maja Maksimović, M.A. from the Faculty of Philosophy, Belgrade University.

The second module included two basic, functionally connected sets of competencies – communication competencies and competencies of managing an educational group.

This module attempted to enable teachers to have dynamic, interactive, and constructive communication with learners in order to achieve the educational outcomes in the most effective way. The acquired competencies can also help them to solve potentially problematic situations and to react in an appropriate way if disturbing aspects or specific behavior forms occur (fear, lack of motivation, ambivalence).

The thematic units in this module were: nature, elements and communication levels; principles of active hearing; communication forms and factors of constructive communication in the education process; assessment, feedback and criticism; non-verbal communication; educational group – forms, characteristics, dynamic; managing the dynamic of

educational groups – methods and tools; conflict forms in the groups and problem solving.

During this module participants gained trust in trainers. Thus, at the very beginning they showed their exceptional willingness for cooperation and involvement. Due to the previous positive experience, the group was very open, which showed the significance of the second module and the manner of its implementation.

During the entire training the group had a positive attitude towards learning and their own development and change.

The third module was held from 02/17/2014 until 02/18/2014 for the first group and from 02/19/2014 until 02/20/2014 for the second group, in Konjic on “Visualization and presentation in the educational work with adults.” The trainings were led by the trainers Emir Avdagić, M.A., DVV International, Office in Bosnia and Herzegovina and Nataša Prodanović, Research and Organizational Development Association “Roda” in Sarajevo.

This module had a methodical-didactical character and that is the basis for the application of a huge number of methods, which include elements of visual presentation and require appropriate presentation skills in various stages of the educational process. Insisting on visualization strongly relies on physiological and psychological characteristics of

cognition, memory and learning – through visualization, the process of memorizing the contents, motivation and work effectiveness significantly increase. Presentation

methods are based on principles and rules of non-verbal communication and psychological features of attention and memory. The participants gained knowledge and skills on presentation, which should be adjusted to the content and target groups. Under this module the following topics were covered: relevance and principles of visualization in educational work; forms; tools and techniques of visual presentations; rules for usage of visualization tools; factors determining the use of visualization tools; forms principles of presentations; presentation as a form

of non-verbal communication; verbal and paraverbal aspects of presentation; integrating of methods and presentation techniques in other forms and methods of teaching and learning.

During the interactive work and through a number of exercises guided by trainers, the participants have come to conclusions about the importance of visualization, which is strongly based on the physiological and psychological personality observation, memory and learning.

It was more than evident and showed, using clear examples, that by the visualization of the teaching content you increase the process of retaining the same, and considering that the visualization is also a form of communication, it can be concluded that, by using it, the work motivation and effectiveness greatly improve.

The fourth module was held from 03/10/2014 until 03/11/2014 for the first group and from 03/12/2014 until 03/13/2014 for the second group, in Derventa on "Interactive methods of Adult Education." The trainers were Branko Dijanošić, M.Sc. from the Open University "Dragutin Novak" Ludbreg and Goran Lapat, M.Sc. from the Faculty of Teacher Education, University of Zagreb.

The fourth module of the cycle was focused on a modern, functional approach to education and implies functional practice of acquired knowledge and the development of skills and competencies. Therefore, education and training may not remain traditional but rather adopts the methodology that will precipitate the usage of gained competencies as efficiently as possible. Contemporary, interactive education of adults gives priority to the inclusion of each member to an educational group. Their experiences, respect for democratic principles and procedures, intensive communication and exchange and cooperation in the group and with the trainer are

crucial parts of the educational process. Under this module the participants have developed a positive attitude towards interactive classes and have acquired adequate practice skills. It is also necessary for them to become aware of the fact that interactive methods are not their actual goal but a means of achieving the goal, that is, a means of

achieving the educational goals. Thus, the topics of this module were: interactive classes; work in small groups - procedures, assumptions and rules; methods of the work in groups – forms and range; workshops – forms, range and utilization; demonstrations and simulations in interactive classes; playing roles and drama techniques in interactive classes; methods of autonomous and self-organized learning; usage of individualization methods in andragogical work with heterogeneous groups.

Evaluation of trainers:

In terms of the positive aspects of the seminar, it should be noted that we believe that the entire program of *the fourth module* has been successfully realized with the maximum cooperation of all participants in the seminar. The members of the group have already known each other well and everyone could work with everyone regardless of the constant change of members of the working groups that were formed by individual tasks. At this seminar, we primarily conducted workshops and we frequently changed the composition of the group. Using the examples of those methods that were not used often or that participants were introduced to for the first time has shown to be positive, and in this way the content was not monotonous.

The fifth module was held from 04/14/2014 until 04/15/2014 for the first group and from 04/16/2014 until 04/17/2014 for the second group, on Vlašić on "Adapting the curriculum in formal Adult Education." The trainers were Prof. Šefika Alibabić, PhD and Jovan Miljković, M.Sc. from the Faculty of Philosophy, Belgrade University.

The fifth module covered the adaptation of curriculum for Adult

Education in technical and vocational schools. The existing curricula are not based on andragogical principles, outcomes or competencies, and needs to be adapted to target groups and the real requirements of society. Therefore, this module's aim was to enrich the necessary skills of teachers in order to enable them to adjust the existing curricula to the needs of adult learners. Additionally, the teachers have learnt to autonomously develop didactic materials (through a creative approach focused on functionality on teaching materials for the achievement of educational objectives) and gain knowledge on new approaches in monitoring, assessment and evaluation. The thematic units of this module were: curricula for education in technical and vocational schools – concept, approaches, principles; planning of education and learning based on the outcomes; general and specific outcomes in curricula; fictionalization of contents in classes; fictionalization of contents in natural science teaching subjects; fictionalization of contents in social and human sciences teaching subjects; autonomous development of teaching materials; assessment, monitoring and evaluation.

The training goals set were fully functional and achieved. Training design was in function of target group - employed and unemployed pedagogues. Objective and general training topics were focused on strengthening the capacity of formal education. Although only a few participants had direct experience with adapting the curriculum to adult learners - the impression showed that including this target group into consideration of a very complex problem of adapting the curriculum was a professionally reasonable move. The group of employed teachers had the opportunity (which they used

in the fullest sense) to observe many of the current problems in the field of their professional roles seen through the prism of characteristics of Adult Education and in that context to alter the traditional, stereotypical approaches and educational paradigms. The group of unemployed pedagogues, with a high level of curiosity, was involved in the training process and on that occasion possibly comprehended new professional roles and developed the necessary competencies applicable in working with adult learners. A good indicator of participants' expressed need to learn and to form a new view of formal Adult Education was the extremely fruitful interaction and motivation of the participants during the training. In addition to informational and cognitive functions, training achieved the development of intellectual curiosity and desire and ambition of participants for their continuing education in the field of Adult Education.

Training for multipliers

The role of multipliers in Adult Education is important in the context of result dissemination and their sustainability at both the individual level and school environment level. After the project, it is expected that the schools continue to apply and disseminate new concepts, acquired knowledge and skills. Multipliers perform this function, above all, as trainers of trainers, thereby contributing to the maximum utilization of the capacity and efficiency of teaching and educational work.

The training for multipliers was conducted within 3 seminars (7 days in total) which were also held in different cities in Bosnia and Herzegovina. Depending on the location, the seminars were prepared and organized by the applicant or one of the project partners (seminars in Republic of Srpska or Brčko District were organized by the Institute of Adult Education; Seminars in Federation of Bosnia and Herzegovina were organized by DVV International or Mixed Secondary School Tešanj. These seminars included the following topics: Communication competencies; Methods for ToT (Training of Trainers); Governance of educational processes; Counseling and guidance competencies; Leadership competencies; Coaching competencies. The contents of these topics can be found as follows this text.

Communication competencies provide effective communication with others in various social environments. It is firstly aimed at the recognition of feedback and the articulation of positive answers, but also at gaining the ability to have empathy towards others, to listen to others, to self-observe and to observe other people and to control verbal and nonverbal messages.

One of the interpersonal communication skills is active listening, which leans on non-verbal communication, implies knowledge on who we are talking to as well as the acceptance of the other person as a communication partner, regardless of a potential agreement or disagreement in attitudes, beliefs and value systems. The perception skill manifests through three perception levels: recognition, reflection and action. This practically means adequate observation of the other person, avoidance of jumping to conclusions, careful assessments and finally an adequate response. Considering the essence of the trainer role, it is obvious that the key of the role success depends on communication skills.

Methods for ToT – Training of trainers means maximum cooperation between the trainer and the trainees (future trainers), a cooperation, which is the result of an interactive approach to the training. Since interactivity implies usage of participants' experiences, positive atmosphere in the group, intensive communication and acceptance of the interlocutor, it is necessary for the trainer to choose adequate training methods. Therefore, the trainer must know and understand the criteria of the selection of methods and their characteristics as well as the andragogical value of each ToT method. Once the trainer made his decision on the criteria for the selection of methods, then a wide range of training methods are at his disposal (lecture, demonstration, discussion, debate, case study, role play, brainstorming...).

Governance of educational processes – Educational processes are suitable and goal-oriented within classes and training as an organizational education form adapted to adults. The trainer needs a skill for the successful governance of educational processes, or more specifically, he/she needs to be able to plan, organize, lead, control and access the educational process and its results. The function of planning means formulating educational objectives, outcomes and contents, respectively concretizing activities and selection of contents and methods based on stipulated outcomes. Organization is an operative function of governance related to the organization of the educational group, contents and activities. While governance and guidance have a supportive and motivational function in the educational process, control and assessment are meant to correct and to initiate eventual changes in the area of planning and organizing education.

Counseling and guidance competencies – Counseling and guidance in the education of trainers are an integral function of the work in the educational process and/or institution. Personal, educational and professional development of individuals or even groups is being improved through this function. Counseling and guidance are based on a development approach to humans and on Carl Roger's theory of client centered approach (Carl Rogers – American psychologist and one of the founders of the humanistic approach). A holistic approach, positive thinking and problem solving orientation are also important. To a certain extent, the trainers (in their role as a counselor) will partly take a mentoring or career guiding function. The trainers help their

objectives, conversation forms, giving and accepting critique and monitoring. Besides individual coaching, the trainees improve their competencies for coaching in small groups.

The first module for multipliers was held from 05/07/2014 until 05/08/2014 on Jahorina, led by Prof. Šefika Alibabić, PhD and Jovan Miljković, M.Sc. from the Faculty of Philosophy, Belgrade University, and ***the second module for multipliers***, which was held from 05/29/2014 until 05/30/2014 in Mostar, led by Katarina Popović, PhD from the Faculty of Philosophy, Belgrade University and Emir Avdagić, M.A. – DVV International, Office in Bosnia and Herzegovina.

The content of these trainings was assessed as very relevant by participants because the concept of management training reflects a holistic approach to training, which takes a future coach through all phases of training and thus prepares him/her for successful coaching work.

In addition, by looking at coaching roles participants become aware of the need for such coaches to also be the leaders, inspiring them particularly for activities in developing leadership skills exercises, and for consideration of a coach's/leader's function in the creation and promotion of culture and ambience in their work organization.

The third module for multipliers entitled “Supervision” was held in the period from 06/25/2014 until 06/27/2014 in Banja Luka. Members of the committee - supervisors were Prof. Šefika Alibabić, PhD and Maja Maksimovic M.A. from the Faculty of Philosophy, Belgrade University and Emir Avdagić, M.A. – DVV International, Office in Bosnia and Herzegovina.

Supervision enabled an overview and assessment of the training skills through the performance of the future multipliers through 90 minute workshops in the area in which they were previously trained. Following that, the multipliers got the feedback from committee members.

The aim of this *module* was to practically check the level of acquired knowledge and skills through performing the teaching units by the very multipliers, in groups of two or three. There was a total of 8 groups. Topics were freely chosen by the multipliers and each group had a teaching, ie. 90 minute training unit.

All eight groups have shown a high level of performance. The multipliers have shown to be fully acquired a high level of competences planned by the concept. Maturity, security, self-confidence and a sovereign mastery of content and managing groups- those are the characteristics of exceptional professionalism that has obviously developed at an enviable level while working with the group. In addition, a very collaborative relationship among the members of the group as a whole can be clearly seen - connecting, helping and support, and therefore it can be concluded that this group of multipliers is fully functioning as a team-sharing, not only a similar level of knowledge and skills, but also a sense of professional identity, system of values and the “modern coaching paradigm.”

Database of Multipliers

Esma Bešić, Brčko

E-mail: esma_besic85@hotmail.com

The selection of topic for presentation in supervision: Interactive development of advisory teaching competences.

The reason for the selection of the topic: When choosing a topic we felt it was important to emphasize the importance of strengthening the teaching competencies because this way it is possible for teachers to strengthen the capacity of students' parents through their work. Strengthening of teaching competencies emphasizes the development of two-way communication that encourages a student / learner / parent to think and analyze the problem, and to adopt independent conclusions.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: When it comes to this intriguing project that requires complex work, there is no shortage of ideas. Inter alia, some of them are the establishment of the Association of multipliers, followed by the implementation of the project in our surroundings and schools by working with teachers and pedagogues who have not passed these courses. In this way we can inform them about the importance of Adult Education and all the other important things that we have learned during the module.

Tatjana Đurđević

Employed in Vocational and Technical School Derventa.

E-mail: tatjanadjurdjevic1979@yahoo.com

The selection of topics for presentation in Supervision: Training of employees for mobile operator “M-tel”

Previous experience in the field of Adult Education: Organization of training of adult learners in schools.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: Teachers engaged in Adult Education should become acquainted with the contents of these modules, and I also think that in addition to the methods and techniques in their work, teachers need to put emphasis on module I and V and extend the number of schools and trainees.

Katarina Filipović, Orašje

E-mail: Katarina.f@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Violence and types of violence

What was your experience regarding the STARS project: Very positive, the lecturers were interesting and professional, the project's organizers really took care of us and eventually the group became like a little family. I greatly appreciate that I have met a lot of colleagues with whom I eventually became friends. I think we learned a lot from each other as well as from the lecturers.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: I believe that each of us can in his/her own way apply what has been learned, whether in the business or private life.

Azra Gršić, Tuzla

E-mail: azragrsic@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Teamwork - Decision Making

Reasons for the selection of the topic: Given the fact that we had to work in a team and to choose the topic this way, the teamwork and decision making within the team quite suited the occasion. Each individual had the opportunity to be the part of the team, to belong to the team, to have his/her functions, tasks ... The teamwork in most cases allows the benefit and higher success than a person working alone, making his/her own decisions and so on. For a successful team, productive work in a team and good results of the team members are responsible. Their involvement and dedication to work are important as well as joint decisions that are made in the team directing the team mode and affecting the success of the team too.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: More engagement through the association that we have established as multipliers.

Meriha Hamamdžić

Employed in Secondary School of agriculture, food, veterinary and services Sarajevo.

E-mail: meriha1@live.com

The selection of topic for presentation in supervision: Violence in sports bleachers

Reasons for the selection of topic: The increase of violence in all forms with catastrophic consequences for the community

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: Hold a seminar in my school, animate administration of other schools to work with colleagues, include interested individuals and groups through employment services and social work centers. The acquired knowledge will enable learners far better education and prepare participants for employment on my and their pleasure.

Emira Hamidović

Employed in Mixed Secondary Geodetic Civil Engineering School Tuzla.

E-mail: emira.hamidovic@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Teamwork - Decision Making

Previous experience in the field of Adult Education: Previous experience in the field of Adult Education: working with students of the fourth year as an assistant expert from the practice at the Department of Pedagogy-Psychology at the University of Tuzla, working with teachers in primary and secondary schools within the additional pedagogical education for teachers, working with students' parents (pedagogical and parental education), working with professional associates - school psychologists in preschools, elementary and secondary schools as well as an outside cooperative of the Pedagogical Institute of Tuzla, working in non-governmental organizations as a team member for education of different educational groups to prevent violence, working with students in additional training, retraining and extraordinary education.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: I plan to implement some of the content of the seminar with the cooperation and support of the school principal, in the school where I work through the training of teachers / colleagues.

Perica Ivanek

Employed in Agricultural and Medical School Brčko.

E-mail: pekiivanek@yahoo.de

The selection of topic for presentation in supervision: Interactive development of advisory teaching competences.

The reason for the selection of the topic: Strengthening the advisory competences of teachers necessary for everyday communication and engagement in their work and both with pupils and their parents in an innovative and interactive way.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: The knowledge gained in this project definitely influenced the paradigm shift in relation to Adult Education. Thus, the application of the same in daily work with adults, but also the education of teachers who work with adults in our schools should provide concrete positive changes in daily work. With the realization of ideas for applying the content of the seminar we've actually already started by establishing the association of multipliers **STARS** and by clearly defined goals as fundamental determinants and direction of our actions in the coming Adult Education in Bosnia and Herzegovina.

Vesna Jevtić

Employed in Traffic and Electrical school Doboj.

E-mail: vsnj.jevtic@gmail.com

The selection of topics for presentation in Supervision: Training of employees for mobile operator "M-tel"

Previous experience in the field of Adult Education: training of teachers in secondary vocational schools in the field of application of modern methods of work; teacher training in vocational schools in making modular programs of work; training of directors of the vocational schools; training of supervisors of the pedagogical institutes; Training of representatives of chambers of commerce for development of occupational standards; organization of training of adult learners at the school; teacher training (class teachers) for the application of the work program for the homeroom class.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: These or similar trainings should be organized for teachers and headmasters as well, who are engaged in working with adults. Expand the number of schools and trainees.

Nermina Karahmetović

Employed in Mixed Secondary School "Enver Pozderović" Goražde.

E-mail: nermina_karahmetovic@hotmail.com

The selection of topics for presentation in Supervision: Active listening

Previous experience in the field of Adult Education: Psycho-educational workshops for parents of preschool age children in kindergarten "Sunce" in Goražde.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: STARS association and applying projects towards the EU funds. Education of teachers employed in secondary schools in Bosnia and Herzegovina.

Svjetlana Kesedžić

Employed in Secondary School Pere Zečevića Odžak.

E-mail: svjetlanama@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Violence and types of violence

What was your experience regarding the STARS project? The issues which are increasingly encountered in everyday life and at the workplace, trying to find the best methods to combat violence at school, in the street, at home ... The methods used: brainstorming, presentation methods, working in pairs, case studies, debates, demonstrations, questionnaires, task solving, tabulating, reporting.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: Connect schools if this is possible and share the knowledge that we obtained in the seminar with other colleagues, to do not dwell only within the county but to connect with colleagues from other counties and work intensively to improve Adult Education in our country.

Svjetlana Mamić, Banja Luka

E-mail: miror13@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Creativity development - SCAMPER method

The reason for the selection of the topic: My colleague Ivana and I started to investigate and handle the areas of creativity in which we are both interested as best as we could, and at the same time we felt that our colleagues could get some new information which they have not had so far. The methods used: lecture, demonstration, project method, the method of presentation.

What was your experience regarding the STARS project? The experiences that I had of this project are absolutely positive. The modules fully met my expectations, I shall not lie if I say that they have exceeded. Starting from other participants, the very structure and organization of seminars, choice of topics and excellent coaches. I definitely carry out a wonderful experience from the project and a lot of practical knowledge that I have gained by participating in it.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: Cooperation with institutions (both formal and informal) that are involved in the area of Adult Education. The knowledge that the **STARS** has provided us which we, the participants could convey can certainly be of great benefit.

Maja Perdan, Bijeljina

E-mail: maja_perdan@hotmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Active listening

The reason for the selection of the topic: It often happens that we listen but do not hear, that we look but do not see. For these reasons, the basis of good quality and pedagogical communication is active listening, which is the subject of interest of many authors, including us.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: It would be a pity if such knowledge and experience do not extend further. What is crucial is to begin to implement these workshops in other schools and that each multiplier in their region expands and shares knowledge and experience in the education of adults gained during the implementation of the **STARS** project.

Ivana Pešikan

Employed in The Centre of Secondary Schools Trebinje.

E-mail: ivanapesikan.tb@gmail.com

The selection of topics for presentation in supervision: Creativity development - SCAMPER method

The reason for the selection of topic: Unlike the past, when the opinion prevailed that only a certain, chosen people possess creativity, today the general opinion is that every individual possesses a certain kind of creativity that can be developed. It is this kind of thinking that led us to choose the scamper method as the theme of our workshop. The scamper method is based on the idea that everything new is a modification of something that already exists. This method offers the possibility to look at the issue from different point of views. It provides a very good basis for the documentation of the flow of ideas and it is suitable both for the individual and teamwork.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: This training provides a different approach to Adult Education. I will use the knowledge gained during the seminar in the organization of lectures and during the organization of workshops or courses for teachers involved in Adult Education.

Ljiljana Purković

Employed in Secondary School „28. juni“ East Sarajevo.

E-mail: purkovic@teol.net

The selection of topics for presentation in supervision: Violence in sports bleachers

Previous experience in the field of adult education: My previous experience in Adult Education is based on a rather good skill to communicate with adults and my teaching role.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: The acquired knowledge will definitely help me in my everyday work. I have already applied the gained knowledge. Namely, final year students are almost adults, and there are fellow teachers, parents and others with which pedagogues work. Therefore, the strengthening of andragogical competencies of pedagogues was certainly a good “investment” that each trained multiplier would know how to use in many ways and in many areas. I will be able to use acquired knowledge in everyday work: with students, parents, teachers, workshops, lectures, speeches, presentations, advisory work and the most concrete - engagement in the project “Justice for all children” (work with parents of juvenile delinquents).

Milanka Džepina Radulj

Employed in School of Electrical Engineering
„Nikola Tesla“ Banja Luka.

E-mail: milanka.dzepina@ets.rs.ba

The selection of topics for presentation in supervision: Assertiveness, assertive techniques

Is the acquired knowledge going to help in your work and in what way: Each newly acquired knowledge is positive when working in an educational-training institution. You are richer for new experiences and knowledge by passing through all the modules. Such knowledge can be applied in my daily work with regular students. I will present this experience to educators who are engaged in Adult Education at my school. I think it is useful and will help them in their work with adult learners.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: I shall apply the content and knowledge I have gained through the project **STARS** in my own work and in my work with colleagues who are engaged in Adult Education.

Jasenka Vlačić

Employed in Economics School Banja Luka.

E-mail: jasenka75@yahoo.com

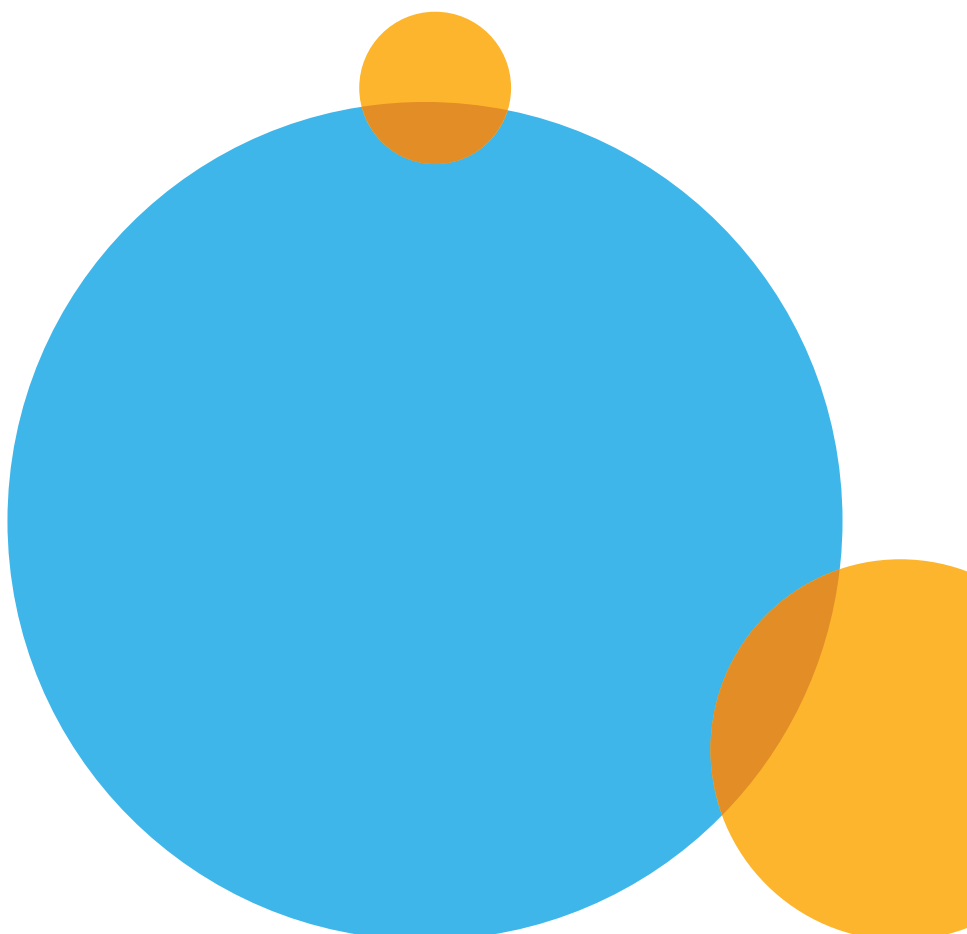
The selection of topics for a presentation in supervision: Assertiveness, assertive techniques

What have you learned in previous modules and what have you applied during the preparation for presentation in the supervision:

In previous modules I have learned a lot of useful things that are related to the coaching job, how to organize a training, in what way to approach the trainees, what methods and techniques to use during the training and so forth. During the preparation of the training we tried to take into consideration all the steps necessary to successfully implement the training: to prepare presentations and activities during the training tasks for trainees; evaluate training;

how to motivate a group and how to deal with the group. I personally think that we acquired skills, with effort, use in working with adults. While preparing the training we tried to take into consideration all the steps necessary to successfully realize the training, to prepare presentations, activities during the training, tasks for trainees, evaluation of training, how to motivate a group, how to deal with the group. I personally think that the acquired skills, with effort, will be of a use in working with adults.

Recommendation for applications of the seminar content to work with adults: Acquired knowledge is already helpful in practice. Through many examples and practical exercises I enriched my knowledge and acquired certain andragogical competencies that I use in my everyday work. I will apply the contents of the seminars in dealing with colleagues who are engaged in Adult Education.

Interviews With Pedagogues During the Implementation of the Project STARS Seminars

Perica Ivanek,

Agricultural and Medical School, Brčko District B&H

After completing the first cycle of seminars, what are your experiences with the STARS project?

*I am pleased to express positive experiences related to the **STARS** project, both in organizational and in realization–technical aspect. The well organized trainings with high-quality teachers attained a high sense of belonging to a group and held the interest of the seminar participants. They presented the anticipated contents in a highly qualified but also in an interesting and interactive way, and in doing so added a touch of a very pleasant atmosphere and a working environment.*

What content of modules did you like the best?

Given the fact that all contents have been meticulously selected with respect to the scientific and theoretical foundation of Adult Education, it is difficult to give preference to certain content. Everything was of good quality, interesting and necessary in its own way. Without diminishing the importance of the psychological basis, characteristics, learning styles of adults, followed by visualization and presentation of the curricula and the use of interactive methods, the segment related to communication and group dynamics and management of educational group working with adults was particularly interesting and creative.

Do you have any additional ideas for applying the seminar content in the work with adults (e.g. with colleagues, the participants, other schools, ...)?

Elaborated contents on all modules are very useful in the everyday work of a school pedagogue because it has an important place in the scope of their activities, advisory work with teachers and parents. One should definitely emphasize the fact that the students of the final year of high school can be seen to a large extent as adults, of course with formal educational status, and much may be applied to them. It would be helpful if the adopted individuals'-project participants' experiences could be shared with other colleagues - pedagogues in other schools and even places, thus being massively applied and more enriched.

To what extent were you concerned with Adult Education prior to participation in the STARS project?

*I must admit that prior to participation in the project **STARS** I had a somewhat different picture of Adult Education, and I have sometimes unconsciously neglected many essential aspects of Adult Education. The reason for this is precisely the permanent work with young people-students, as well as the lack of awareness of the fact that knowledge and application of many basic preferences of Adult Education can enhance the work with the younger generation. I will certainly have a different approach to Adult Education and I will be involved in similar activities in a safer and freer way after the completion of this project.*

What are your wishes for the future development of Adult Education (within your school or region ...)?

To try to change the perception related to Adult Education, where it would be understood as a necessity of modern times in which we live. In an era of lifelong learning, in knowledge-based society, we can change something for the better only with this approach of pedagogues above all, as well as by applying the newly adopted competencies related to Adult Education.

**Nermina Karahmetović,
Mixed Secondary School “Enver Pozderović” Goražde**

After completing the first cycle of seminars, what are your experiences with the STARS project?

*Project **STARS** is a well conceived and organized project that brought together distinguished academics from Sarajevo, Belgrade and Zagreb University, and DVV International as well. A total of 32 pedagogues from the whole country had a unique opportunity to learn from top experts in the field of Adult Education, to get to know each other, share experiences and work together.*

What content of modules did you like the best?

All modules are well conceived, organized and implemented. Each seminar lecturer left his unique touch and it is impossible to compare them.

Do you have any additional ideas for applying the seminar content in the work with adults (e.g. with colleagues, the participants, other schools, ...)?

*Sure. I have an idea to do a project together with the seminar participants, in which every employed pedagogue would be responsible for the activities in his/her city, canton, place where he/she comes from, and the unemployed pedagogues would be assistant lecturers throughout the country. The aim of the project would be to convey the knowledge and skills gained in the project **STARS** to teachers in secondary schools engaged in Adult Education throughout the country.*

To what extent were you concerned with Adult Education prior to participation in the STARS project?

If by adults we consider people from the age of 16 years and older, then daily. In addition, our school deals with an informal education as well, thus working with adults. I have done some educational workshops for parents of preschool age children and teachers in the territory of Bosnian Podrinje Canton.

What are your wishes for the future development of Adult Education (within your school or region ...)?

*A lot of things still need to be done in the field of Adult Education. A legal foundation should be made first. Following that, to exploit the knowledge and skills of pedagogues who will, under the **STARS** project and as certified multipliers, be the first to raise awareness about the importance of Adult Education and then to transfer their knowledge and skills.*

Svjetlana Mamić,
an unemployed pedagogue from Banja Luka

After completing the first cycle of seminars, what are your experiences with the STARS project?

*I am extremely pleased to have been the part of this project, believing that this is certainly an unforgettable experience. I think I've adopted some new skills and improved the already existing ones. If it was not for the **STARS** project, I doubt that I would have the opportunity to learn from educators who have led us through this project, who delighted me in their own special way. This experience makes me richer, not only for the knowledge, but also for the wonderful friendships that I have made while attending these seminars. In any case, my experiences have been very positive and I am very pleased with the concept and realization of the project.*

What content of modules did you like the best?

All modules were special and important in their own way, while the all contents were carefully chosen and well adjusted. If you just have to single out some, let it be the second module "Communication, group dynamics and management of the educational group" and the third module "Visualization and presentation of the educational work with adults."

Do you have any additional ideas for applying the seminar content in the work with adults (e.g. with colleagues, the participants, other schools, ...)?

All of the contents of the seminars are extremely useful, both in professional and personal life. It would certainly be useful to introduce all persons who participate directly in Adult Education with similar contents. These may be teachers who are in the roles of trainers in schools dealing with retraining and additional training, as well as university professors. Unfortunately, I'm unemployed, but I believe that my fellow employees will immediately start implementing this knowledge in the schools in which they work. It would also be interesting to try in some way to network schools and to transfer acquired knowledge among colleagues -pedagogues from other schools, municipalities, cantons, so that they can improve their scope of work. I think it would be good to try and lobby for having passed through a similar andragogical training for all those in the field of Adult Education.

To what extent were you concerned with Adult Education prior to participation in the STARS project?

Primarily, I think that in our culture awareness of the importance of lifelong learning is not developed in general. People involved in the educational process rarely have the desire to acquire specific knowledge and competencies, it is usually only doing the work for certification, or because they are conditioned (by the employer for example). I also think that the teaching staff is not andragogically trained to a high level, that is many of them approach to Adult Education the same way as working with children, and we know that this is not the same process. In any case, although I do not assess the situation very well, I think this is an area that carries the future and that there is plenty of room for improvement.

What are your wishes for the future development of Adult Education (within your school or region ...)?

First of all I would like to have the opportunity to present what I have learned from other colleagues from my city, who did not have a chance to pass this type of training. This could be implemented through training that could be organized in our city. Of course I'd love the educational institutions to recognize the importance of training which we have undergone and to support the implementation of the same in our country. Such a thing must not remain only in theory. I would also wish to influence the consciousness of people in Bosnia and Herzegovina on the importance of Adult Education and lifelong learning by joined efforts.

Evaluation

The evaluation report of the STARS project

STARS project is a project whose aim is to support the structures for Adult Education in Bosnia and Herzegovina. The project started in July, 2013 and will be completed in December, 2014. During this period, the training for 21 pedagogues from secondary technical and vocational schools (10 from the Federation of Bosnia and Herzegovina, 10 from the RS and one school from Brčko District), and for 11 pedagogues from the Employment Services was organized. After the completion of 5 modules, 16 pedagogues were selected for additional training for multipliers, which is realized through 3 additional modules.

In order to conduct a project evaluation, a written survey was conducted for pedagogues who participated in the project, as well as interviews with school principals at the end of September and at the beginning of October 2014. 11 pedagogues participated in the written survey, and 3 directors were interviewed orally. Both groups were selected randomly.

In addition to the survey of participants, during the project evaluation, the analysis of trainers' reports was made and all eight seminars were taken into consideration. At the same time, the flow and the positive aspects of training, best practices, problems, comments and recommendations identified by the trainers of certain modules were analysed.

Internal evaluations, which were conducted by trainers within certain seminars, were taken into consideration.

Pedagogues-multipliers' survey results

Within the written survey, a total of 11 pedagogues-multipliers who participated in the **STARS** project were examined. All respondents are female. Seven pedagogues are employed in schools, three pedagogues are unemployed and one person works at a school, but not as a pedagogue.

The survey consisted of 25 questions in which respondents evaluated:

- a) the project in its individual segments,
- b) the knowledge gained in this project and
- c) the applicability of this knowledge.

Respondents had the opportunity to add their personal comment to a particular question within all questions. The participants of the survey were given the option to list their additional remarks and make suggestions or comments which they did not have a chance to mention at the end of the questionnaire.

The surveyed pedagogues assessed in the first part of the survey the following aspects of the **STARS** project:

- 1) the project as a whole,
- 2) communication with the organizers of the project,
- 3) clarity of project objectives,
- 4) themes of the seminar for pedagogues,
- 5) trainers at seminars,
- 6) seminars' methodology and
- 7) logistic conditions at the seminar (accommodation, food, etc.).

All of these segments were assessed on a scale of 1 (poor) to 5 (excellent).

For all these segments, the average score is over 4.6, which indicates the exceptional quality of the project implementation. The only objection regarding logistics conditions of the seminars relates to the payment of transportation costs, so two participants suggest that this problem should be resolved in a different way in the future.

The mentioned objection probably refers to a recommendation of the organizer of the project, that participants from the same town arrive together at the seminar location, which is in accordance with the environmental and economic objectives of the **STARS** project.

It is important to emphasize that the above comment is disproportional in comparison to the great topics that are offered at the held seminars.

Their knowledge of all eight elaborated areas at seminars, during the project implementation, the tested pedagogues evaluated (on a scale of 1 to 5) with an average grade between 4.45 and 4.82 which indicates high-level of knowledge acquired at seminars within the project.

As for the subject matter and teaching methods of seminars, the respondents point out that they enjoyed throughout the training: "The choice of topics, work and activities of trainers and some members of the group are commendable. Compactness and homogeneity of the group contributed to the quality of work and efficiency during the workshops and all activities during the seminar. Socializing and the exchange of ideas during the seminar was at a high level. In any case, it was an excellent experience (professional and personal)."

Regarding the applicability of the acquired knowledge into the practice, all interviewed pedagogues, without exception, are of the opinion that the knowledge and experience gained in this project are applicable in any case, at daily work as a pedagogue as well as in possible trainings in their work with adults.

The majority of respondents have the support of their schools' principals in their efforts, while one pedagogue claims not having adequate support of the school principal.

A support of relevant institutions for Adult Education exists, although the majority of pedagogues agree that this support is only partially present.

All interviewed pedagogues agree with the statement that this project can contribute to the modernization of the local structures for Adult Education, and they are ready to participate in similar projects in the future.

Results of the survey of the school principals

Interviewed directors are highly aware of the importance of Adult Education in Bosnia and Herzegovina, and they emphasize the importance of lifelong learning, especially if we take into consideration a large number of adults who need retraining in order to more easily become employed.

All the surveyed directors are of the opinion that the **STARS** project can certainly contribute to the improvement of Adult Education in Bosnia and Herzegovina. It is pointed out that the project thus helped to create an image of how to successfully organize Adult Education, what needs to be changed and in what way the school can organize its part in Adult Education. Furthermore, it pointed to the fact that DVV International is one of the rare organizations that

operates throughout all Bosnia and Herzegovina. In this way DVV International is trying to make foundations for quality Adult Education throughout Bosnia and Herzegovina so that it can descend to lower levels (the entity, cantonal).

Interviewed directors see the benefit from the **STARS** project for their schools because the knowledge gained from the project will help the school to make all the necessary preparations in order to encourage the development of Adult Education system (equipment, strategy development, program development, formulation of proposals for specific occupations/profiles directed towards the competent Ministry).

The directors and pedagogues who work in their schools developed professionally, established important contacts and deepened their cooperation with DVV International through seminars of the project **STARS**, and all of this is beneficial for the school as well as for the local community.

All directors are willing to use multipliers-pedagogues who have been trained in this project in the best possible way. In one school, the multiplier is already covering many of the covered topics in school.

Directors stated a variety of ideas in which way they will personally support Adult Education, and they are willing to help everyone involved in this process.

They want to achieve this by doing the following:

- Support lifelong learning,
- Collaborate with business organizations, private companies,
- Writing proposals (studies) for the ministry,
- Monitor the labour market and react,
- Attempt to introduce new programs for Adult Education for all professions and occupations for which there are programs in their schools.

On the question as whether they will have the support of relevant educational institutions (ministries, pedagogical institutes, etc.), in their efforts all directors corresponded that they expect they will. They point out that the ministers support the idea of Adult Education, that they have good cooperation with them, and that they have already received approval for certain teaching plans and programs and programs for Adult Education.

As an additional comment, directors emphasize the issue of the existence of private schools, where in a very short period of time you can get a degree for all professions/occupations.

Comments and grades of lecturers (trainers)

Trainers who held seminars within the **STARS** project consider that the seminars met the expectations of the participants in all areas.

In their opinion, the entire program of modules was successfully realized with the maximum cooperation of all participants in the training. During the individual seminars all trainers reported that it is evident that the topics, which were realized in the previous modules, were adopted and already applicable in practice.

Trainers described participants as very motivated, productive and open-minded for interactive activities and discussions. In their opinion, the participants had a lot of energy that could be directed and thus contribute to achieving the objective of the training. During the training, participants had a positive attitude towards learning and self-development and change.

Trainers commended the organization of the seminar in their reports. They pointed out how helpful was the presence of project assistants who cared about logistics and all organizational aspects of training: "The working atmosphere was fully andragogical, facilities were optimal, there adequate furniture, available working materials, technical support was provided, as well as reinforcement, and it was very appropriate and in accordance with the needs of the participants and trainers." In that way they could, as lecturers, exclusively focus on training, participants and activities.

Conclusion

At the end, we can certainly conclude that all actors involved in the **STARS** project - trainers as well as pedagogues and school principals – are extremely satisfied with the results of the project. Evaluation questionnaires showed a very high level of satisfaction of the participants in all aspects and gave high marks.

The surveyed pedagogues and principals are ready to apply their knowledge, without exception, and to participate in similar projects in the future, and in this way ensuring the continuous improvement of Adult Education in Bosnia and Herzegovina. In this sense we can say that the **STARS** project fully met the planned objectives.

Best Practice Examples of the Participating Schools

School of Electrical Engineering "Nikola Tesla" Banja Luka

School of Electrical Engineering "Nikola Tesla" in Banja Luka, although under different names and under different forms of organization, has a long and rich tradition. A large number of pupils from primary schools want to continue their education in this school, which indicates that the school is still very popular. School of Electrical Engineering "Nikola Tesla" enrolls profiles with a four year education, namely: computer technician, electrical engineering technician, technician of telecommunications and electronics technician. The school has sixteen classrooms, five modern cabinets for computing and programming, seven workshops for practical classes that can be used for practical and laboratory exercises for electrical machines, electrical measurement, electronics and automatics, digital technique and electrical installations.

In addition to regular education the Adult Education has been regularly and successfully implementing in our school for many years. Classes are organized and adapted to adult learners in the evenings. The school has fully equipped cabinets for practical and theoretical classes. Teachers are professional and motivated to work, trying best to animate the attendees and give them high quality knowledge. Adult learners are being educated for the following occupations: electronics technician, technician of computer science and electrical engineering technician.

Attendees are enrolled primarily due to the desire to obtain the necessary degree in order to qualify for a better position in the company in which they are already employed. In addition, because of requalification they become

more competitive in the labor market and therefore they can reach workplaces easier. The experience allows them to more easily monitor the content and teaching process and they cope the best in group subjects where practical work is present. Teachers use interactive methods and techniques in teaching activity and thereby encourage attendees to actively participate in the teaching process.

Adult Education

Our school follows the trends and needs of the market for the defined orientation and occupations. Precisely in accordance with this and in accordance with the regulations of The Adult Education Act we organize the educational process for adult attendees for those occupations that are most wanted on the labor market.

In recent years, there is a need for a narrow specialization of adult attendees in the field of electrical engineering. In the past we have performed that kind of training with external associates and external entities for a chosen group of attendees, all in accordance with the needs of interested employers. We have also allowed the fifth degree diploma education for all those interested.

Our school has participated and continues to participate in a series of projects that would enable the installation and modernization of highly specialized cabinets and laboratories to be used for training in work with specific tasks of an electrician (eg. Installer of photovoltaic systems). Moving in this direction, we expect the acquiring of opportunities to broaden the scope in which participants can increase their education to acquire the most fundamental technical knowledge, but to also acquire a narrow specialized knowledge level.

Of course, these steps being taken will always be available to our regular students who can successfully apply these skills to the continuation of their life.

PI School of Electrical Engineering "Nikola Tesla" Banja Luka
Jevrejska Street no. 48, Banja Luka
Tel. / Fax: 051 / 301-259
E-mail: elektra@inecco.net
www.ets.rs.ba

Mixed Secondary Geodetic Civil Engineering School Tuzla

Mixed Secondary Geodetic Civil Engineering School Tuzla started working 1960/61 school year. Since 2006/2007 the school operates on a modular curricula and programs (EU VET II program).

In its composition the school has four types of schools, namely:

- 1) Construction Technical School,
- 2) Geodetic Technical School,
- 3) Secondary School of Applied Arts and
- 4) Civil Engineering schools.

School is verified for the education of regular and extraordinary students in accordance with the relevant curricula, such as:

- 1) Technical School for professional titles: civil engineering technician and architectural technician,
- 2) Geodetic Technical School for professional title geodetic technician,
- 3) Civil Engineering Vocational School: ceramicist, terrazzo worker, bricklayer-plasterer, house painter, dyer, painter, carpenter, terrazzo worker – roofer and rebar fixer,
- 4) Secondary School of Applied Arts: art technician for applied art.

Mixed Secondary Geodetic Civil Engineering School, Tuzla is declared the most successful school in the category of secondary technical and vocational schools in Tuzla Canton on the basis of the evaluation of the results of work by the Pedagogical Institute in Tuzla that doubled in consecutive years during the school years 2011/2012. and 2012 / 2013.

Adult Education

The school has been verified for Adult Education - for extraordinary learners, retraining and additional training.

In cooperation with construction companies, the governmental and non-governmental sector, the school organizes trainings for construction workers

for the acquisition of the professional title *highly skilled* and professional title *ARTISAN*. The school also organizes training courses for simple jobs in the construction industry.

A certain number of the attendees has already been employed in construction companies, but at simpler positions and because of a desire for progress and better, more paid workplace they want to get more training and to get certified. A certain number of the attendees completed another Secondary School, but because of greater employment opportunities they choose retraining.

The school organized three month courses for simpler positions in construction. Attendees were from refugee population, the Roma population, etc. Courses are organized in collaboration with NGOs and the Employment Bureau.

Adult Education in the future

The school will continue to monitor the needs of the labor market together with the Chamber of Commerce and construction companies. Therefore, according to their needs it shall organize Adult Education, additional training and retraining. Lately, the focus was on energy efficiency and renewable energy sources.

Due to the lack of adequate professionally trained workers in the Bosnian and Herzegovinian labor market, we recognized the need for education, specialization and training of the workforce for energy- efficient renovation and construction of buildings.

Experiences of the EU countries, experiences in the region and within Bosnia and Herzegovina itself have shown that energy-efficient renovation and construction of new low-energy, passive and nearly zero energy buildings currently represent a major challenge to the construction sector and the industry as a whole.

The construction of buildings with low energy consumption demands high quality work and careful execution of the smallest details on the external envelope of the building and the built-in technical systems.

In accordance with this our teachers-engineers and practical training teachers, in cooperation with the Civil engineering school in Switzerland "POLYBAU" from Uzwil and the Ecology and Energy Centre Tuzla successfully completed training in the field of thermal insulation of the facility envelope.

The vision of the school is focused on continuing the further education of teachers, modern equipping of the cabinets and strengthening the motivation of educational and other personnel, as only in this way can we expect that our students will be happy and successful.

PI Mixed Secondary Geodetic Civil Engineering School Tuzla
Bosne Srebrenice 55, Tuzla
Tel. 035 / 228-512
Fax: 035 / 228-513
E-mail: gradskola@bih.net.ba
www.gradjeviniskogeodetska.com.ba

Agricultural and Medical School Brčko District, B&H

Agricultural and Medical School in Brčko District was established in 1980/1981 under the name Secondary School of Vocational Training and Education in order to get its present name in 2006.

Besides classrooms, laboratories, computer cabinets and sports halls, the school uses 2.5 acres of land where practical training in the field of agriculture and food processing is implemented, with its own orchard and plastic greenhouses on an area of 0.3 acres.

Our school educates 43 departments of various professions according to the EU VET program and there is a total of 1,140 students. This year the school celebrates 35 years of existence.

Apart from the regular students, the school deals with adult education in two fields of work with the following professions:

I Agriculture and food processing:

- Agricultural technicians,
- Veterinary technicians,
- Nutritional technicians,
- Florist - a gardener,
- Fruit grower-vinedresser-vintner,
- Butcher,
- Baker.

II Other activities:

- Ecological technicians,
- Hairdressers.

Voćnjak

The greatest interest in Adult Education is in the field of health services, primarily for the profession of medical technician. However, due to the lack of conditions for the organization and implementation of practical training, we do not have the approval of the competent Department of Education, which should definitely be one of the most important problems to be solved in the future.

Considering that next to the existing school building a contemporary facility is being built, which will have 15 modern cabinets for the realization of the theoretical and practical training, we feel that we are going to resolve these disadvantages and problems successfully in the near future.

When it comes to working with students in Adult Education, individually informative instructive teaching is being applied whereby the prepared materials are adapted to the needs of students with explanations and guidance of teachers for each candidate. The previous experiences of attendees, current needs, as well as the needs in the future that are based on modern andragogical principles are taken into consideration.

Our school has a clear vision for the prosperity and future development, which can be seen through participation in numerous projects whose concern is to provide better material and technical conditions, but also to improve the existing human resources. Participation in the STARS project will definitely assist in the implementation of planned goals, especially when it comes to Adult Education.

PI Agricultural and Medical School Brčko District

Street Address Vase Pelagica no. 2, Brčko

Tel. / Fax 049/214 to 803

E-mail: poljmedskola@gmail.com

NGO STARS

Within the project “Strengthening the Capacity of the Adult Education Resources in Technical and Vocational schools in BiH – STARS,” the group of pedagogues successfully completed a very demanding training for educational work with adults through two cycles. At an informative and motivational meeting that was held on June 27, 2014 in Banja Luka, 16 multipliers indicated their willingness to use their skills and knowledge about Adult Education and to make them available for a wide range of citizens in Bosnia and Herzegovina who have the need for additional expertise

in the field of Adult Education, or who are directly or indirectly involved in Adult Education. In order to put this praiseworthy idea into practice in the simplest and the most effective way, some activities have been initiated with the establishment of the association of citizens entitled STARS in accordance with the provisions of the Law on Associations and Foundations of Bosnia and Herzegovina (Official Gazette of BiH, No. 32 / 01, 42/03, 63/08 and 76/11), which regulates the establishment, registration, internal organization and dissolution of associations and foundations that want to register at the level of Bosnia and Herzegovina.

This initiative, which was started by a very dynamic and motivated group of pedagogues from different cities in Bosnia and Herzegovina, who would not have met and exchanged their ideas without the STARS project, should be regarded as one of the additional benefits of this 18-month project that aimed to strengthen the capacity of Adult Education resources in Bosnia and Herzegovina. The establishment of the Association and its activities can be one of the guarantors of the sustainability of the Project and the continuation of the realization of the overall objective of the project, ensuring the quality of adult education through continuous andragogical training of professionals who work in this area of education.

We have five of the unemployed and 11 employed pedagogues in this group of enthusiasts and professionals who got the opportunity to acquire or expand their knowledge related to working with adults through participation in the STARS project, but also to meet each other, achieve group cohesion, find common interests, aspirations and a common understanding of the significance of adult education, as well as their essential role as professionals in education in creating and maintaining the quality of education as individuals and as a group.

The importance and necessity of establishing the association is unquestionable, and the following reasons could be emphasized:

- The establishment of associations of multipliers and its activity facilitates the andragogical staff to get the necessary knowledge and skills to work with adults, and it also reinforces the role and creating capacities of civil society in the field of Adult Education, the educational segment that must rely on the government and public institutions, as well as on a wide range of civil, non-governmental organization and activities, in order to promptly respond to constantly changeable needs of citizens;
- Members of the association possess different experiences in working with adults in education so that through joint action and the use of different skills of its members, the Association may respond well to the needs of staff in various aspects of professional training (workshops, seminars, conferences and the like);
- By willingness to work and act the association will exclusively deal with the issues that contribute to the quality of adult education;
- The Association is an opportunity for unemployed pedagogues who will implement training, counseling, etc., in order to gain work experience within the civil society organizations. Acquired experiences through working in the association, at best, can lead to easier inclusion into the labor market and improve the chance of their (unemployed) members to be employed in educational institutions or in other institutions that have a need for highly educated staff who have specific knowledge and skills ;
- In a situation where most of the relevant educational authorities in our country is in the process of legal regulation of adult education, and when the law provides for continuous andragogic staff training in education for adults, professional association capacities can be recognized and used by education authorities at all levels for the andragogical training of employees in education;
- Association STARS is essential for the further dissemination of the project results and helps to strengthen the capacity of adult education in technical and vocational schools in Bosnia and Herzegovina. As with many other projects, the issue of sustainability is directly related to the commitment of groups that are involved in the project. By their initiative, the multipliers-educators have proven that they are willing to transfer their knowledge and skills to others and to work both in their schools and communities as part of their regular work duties, and the wider community, in schools, with adults, marginalized groups and civil society organizations through its involvement in the association.

The extent to which Association STARS succeeds in its aspirations depends on various determinants. First of all, the support of national and international donors to ideas and projects of the Association is necessary in order to organize training courses, seminars and counseling. On the other hand, the quality of work and survival of the Association will not only depend on material and financial support, but also on the commitment of the members of the Association and their willingness to spend their free time to carry out the activities of the Association and reach their goals.

Finally, perhaps to emphasize the key objectives of the Association:

- Promote the importance of lifelong learning
- Provide basic and advanced trainings to professionals involved in adult education and other interested citizens
- Research in the field of adult education
- Encourage citizens to participate in social life and to contribute to the development of civic awareness through active participation, and to influence citizens on the quality work of public institutions
- Promote quality communication and work on improving communication skills,
- Commitment to tolerance and the right to difference of opinion and action,
- Support Lifelong Learning Association members through organizing training for members of the Association, through workshops, seminars and excursions, etc.,
- Organizing conferences, seminars, lectures, panel discussions and the like in order to improve the quality of education, especially adult education.

List of Schools Participating in the Project

All schools and their pedagogues have been chosen to participate in the project on behalf of the respective Ministry of Education (Cantonal ministries), the Institute of Adult Education (Republic of Srpska) and the Department for Education (Brčko District).

School of Economics Banja Luka

director: Nada Vulić

pedagogue: Jasenka Vlačić

School of Electrical Engineering “Nikola Tesla” Banja Luka

director: Vojslav Popović

pedagogue: Milanka Džepina Radulj

Secondary School Centre „Gaudeamus“ Banja Luka

director: Rada Klincov

pedagogue: Nada Damjanović

Technical school „Mihajlo Pupin“ Bijeljina

director: Radenko Todorović

pedagogue: Vera Vujić

Agricultural and Medical School Brčko

director: Sead Bečić

pedagogue: Perica Ivanek

Technical and Vocational School Derventa

director: Branka Jović

pedagogue: Tatjana Đurđević

Traffic and Electrical School Doboj

director: Spasoje Vasiljević

pedagogue: Vesna Jevtić

Economic and Trade School Doboj

director: Dragan Marić

pedagogue: Zoran Marković

Mixed Secondary School “Enver Pozderović” Goražde

director: Eneka Raščić

pedagogue: Nermina Karahmetović

Secondary School „28. juni“ East Sarajevo

director: Mladenka Pandurević

pedagogue: Ljiljana Purković

Vocational Secondary School Jajce

director: Zdenko Istvanić

pedagogue: Dragana Crnoja

Vocational Secondary School Silvija Strahimira Kranjčevića, Livno

director: Saša Grabovac

pedagogue: Darko Perković

Hotelier & Tourism Secondary School Mostar

director: Perkan Pervan

pedagogue: Julineta Jurić

Secondary School Pere Zečevića Odžak

director: Ivanka Pudić

pedagogue: Svjetlana Kesedžić

Medical, Technological and Civil school Prijedor

director: Milenko Kosić

pedagogue: Milena Tošić

Mixed Secondary School Sanski Most

director: Sead Midžan

pedagogue: Nejra Kurbegović

Secondary School of agriculture, food, veterinary and services Sarajevo

director: Suad Alić

pedagogue: Meriha Hamamdžić

Vocational Secondary School Široki Brijeg

director: Marinko Željko

pedagogue: Ljerka Naletilić

The Centre of Secondary School Trebinje

director: Vasiljko Škrivan

pedagogue: Ivana Pešikan

Mixed Geodetic and Civil Engineering School Tuzla

director: Mevludin Ferhatović

pedagogue: Emira Hamidović

Secondary Industrial School Zenica

director: Fadil Hodžić

pedagogue: Miroslav Budiša

Ist of Unemployed Pedagogues Participating in the Project

All unemployed pedagogues have been selected or suggested by the respective Unemployment Offices.

Aida Jašarević, Zenica

Azra Gršić, Tuzla

Dina Omerović, Sarajevo

Draženka Goloigra, Istočno Sarajevo

Esma Bešić, Brčko Distrikt

Jasna Garić, Doboj

Katarina Filipović, Orašje

Maja Perdan, Bijeljina

Melanija Ivelja, Trebinje

Melina Keranović - Selimović, Sanski Most

Svjetlana Mamić, Banja Luka

“This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.”
